

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА
ШЕВЧЕНКА

Факультет соціології

Кафедра соціальних структур та соціальних відносин

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

на тему:

**«ІНТЕРПРЕТАЦІЯ «УСПІХУ» ТА ШЛЯХІВ ЙОГО
ДОСЯГНЕННЯ В СИСТЕМІ ЦІННОСТЕЙ УКРАЇНЦІВ:
ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ»**

Спеціальність: 054 «Соціологія»

Освітня програма: «Гендерні студії»

Освітній ступінь: магістр

Кваліфікація: магістр соціології

Виконала:

Носова Олена Володимирівна,
студентка II курсу

Наукова керівниця:

Іващенко Ольга Василівна,
кандидат філософських наук, доцент

Магістерська робота допущена до захисту
рішенням кафедри соціальних структур та соціальних відносин
Протокол № 8 від «16» травня 2023 р.

Зав. кафедри _____ доцент Мазурик О. В.

Київ 2023

Реєстрація

номер

дата

підпис лаборанта кафедри

Рекомендовано до захисту

підпис наукового
керівника

ініціали, прізвище наукового керівника

Результат захисту

оцінка

дата

захисту

Голова ЕК

підпис

ініціали,

прізвище

Члени ЕК

підпис

ініціали,

прізвище

підпис

ініціали,

прізвище

підпис

ініціали,

прізвище

підпис

ініціали,

прізвище

Секретар ЕК

підпис

ініціали,

прізвище

АНОТАЦІЯ

У даній роботі описані основні теоретичні підходи до пояснення концепції «успіху», окремо зроблено акцент на інтерпретації поняття «гендерованого успіху». Визначено основні варіанти моделей досягнення успіху. Представлені опис дослідження та результати репрезентативного онлайн-опитування українців(ок) щодо виявлення домінуючих ціннісних орієнтацій за методологією Ш. Шварца, виявлені основні відмінності у ціннісних ієрархіях українців та українок. Також наявні методологія та результати пілотажного семіотичного аналізу есе абітурієнтів(ок). Виявлені та охарактеризовані спільні й відмінні риси в інтерпретації категорії «успіху» та шляхів його досягнення в серед серед абітурієнтів(ок) в залежності від статі та типу населеного пункту, в якому проживають абітурієнт(к)и.

Ключові слова: успіх, гендерований успіх, моделі досягнення успіху, ціннісні орієнтації.

ABSTRACT

This paper describes the main theoretical approaches to explaining the concept of "success", with a special emphasis on the interpretation of the concept of "gender-based success". Here is the description of the research and the results of a representative online survey of Ukrainians to identify dominant value orientations according to the methodology of S. Schwartz, the main differences in the value hierarchies of Ukrainians depending on gender. Also here the methodology and results of aerobic semiotic analysis of essay entrants available. In this thesis identified and characterized common and distinctive features in the interpretation of the category of "success" and ways to achieve it among entrants depending on the sex and type of locality in which entrants live.

Key words: success, gender-based success, success models, value orientations.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. Теоретико-методлогічні засади дослідження успіху: соціологічна перспектива.....	10
1.1. Теоретичні пояснення категорії «успіх».....	10
1.2. Концепція «гендерованого успіху»: фактори нерівності.....	14
Висновки до розділу 1	19
РОЗДІЛ 2. Успіх в системі цінностей	21
2.1. Визначення категорії «успіх»: триада «культура-цінності-успіх»	21
2.2. Моделі досягнення успіху	24
2.3. Концепція дослідження цінностей Ш. Шварца	27
2.4. Гендерований успіх в ціннісних орієнтаціях українців	33
Висновки до розділу 2	36
РОЗДІЛ 3. Гендерований успіх в системі координат українських абітурієнтів(ок).....	38
3.1. Інтерпретація успіху абітурієнт(к)ами.....	38
3.2. Соціструктурні фактори сценаріїв життєвого успіху	40
Висновки до розділу 3	47
ВИСНОВКИ.....	49
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	51
ДОДАТКИ.....	54
Додаток 1. Дівчина (місто).....	54
Додаток 2. Дівчина (місто).....	55
Додаток 3. Дівчина (місто).....	56
Додаток 4. Дівчина (село).....	57
Додаток 5. Дівчина (село).....	59
Додаток 6. Хлопець (місто).....	60
Додаток 7. Хлопець (місто).....	61
Додаток 8. Хлопець (місто).....	62
Додаток 9. Хлопець (село).....	63
Додаток 10. Хлопець (село).....	64

ВСТУП

Кожна особистість зацікавлена у власному успіху. Протягом тривалого часу успіх займає одне з центральних позицій в оцінці життєвих цінностей людей та суспільства в цілому. Тому цілком природно, що цій проблемі слід приділяти багато уваги в соціальних науках. На формування уявлень про життєвий успіх впливає ситуація в самому суспільстві, його культура.

Сучасному суспільству властива зміна простору цінностей та відповідно сприйняття населенням життєвого успіху та законних шляхів та стратегій його досягнення. У сучасній фазі розвитку українського суспільства питання про розуміння життєвого успіху, його концептуалізації оновлено в процесі пострадянської трансформації. Дезорієнтація українського суспільства щодо можливих моделей реалізації життєвого успіху, шляхів та методів його досягнення дає підставу віднести категорію «життєвий успіх» до соціальної проблеми.

У ситуації, коли Україна вибрала чіткий політичний та економічний курс та стала одним з кандидатів на членство у Європейському Союзі, особливо питання висвітлення розуміння успіху важливе в межах досліджень установок та формування цінностей молодого покоління. У даний час ведеться багато дискусій щодо розвитку суспільства, де цільовою і головною аудиторією, на яку покладають надії, є молодь і підростаюче покоління. Адже саме молодь – це майбутнє держави і тому сьогодні ми повинні виробити чітку стратегію виховання молодого покоління, формування його світогляду. Дане дослідження допоможе зрозуміти, які саме цінності та установки домінують у навчальних програмах закладів середньої освіти та які саме цінності у абітурієнтів(ок) мають орієнтуватися заклади вищої та/або спеціальної/професійної середньої освіти.

Як більшість складних соціальних конструкцій, категорія успіху може мати досить велику кількість інтерпретацій в залежності від засвоєних індивідами установок, норм та ціннісних орієнтацій, які відіграють основну

роль як в регуляції поведінки окремо взятих індивідів, так і в координації діяльності великих і малих груп, культури і нації в цілому. Різні соціальні фактори, які впливають на формування індивідів, визначають диференціацію їхніх пріоритетів в ієрархії ціннісних орієнтацій, отже, впливають на загалом розуміння індивідами поняття «успіх» та, відповідно, шляхів його втілення. Серед таких факторів впливу можна визначити стать, вікову групу, регіон первинної та вторинної соціалізації, регіон проживання, тип населеного пункту, в якому відбувався процес соціалізації тощо.

Однією із цілей сталого розвитку ООН та напрямків діяльності Європейського Союзу є досягнення гендерної рівності. Отже, наш науковий інтерес полягає у виявленні – чи є стать одним із факторів впливу на засвоєння та сповідування певної групи «гендерованих цінностей», які можуть бути віддзеркаленням пануючого в суспільстві патріархального гендерного порядку, який не узгоджується із цінністю суспільної рівності зокрема через інтерпретацію та гендерованість поняття успіху.

Соціальний успіх як науковий концепт дозволить не лише визначити пріоритети і ціннісні установки сучасного українського суспільства, але може бути незамінним у процесі створення нових напрямів професійної освіти, враховуючи дані соціологічних досліджень, можливості та бажання особистості щодо виборів життєвої стратегії для самореалізації. Гендерна складова проблеми соціального успіху дозволить чіткіше визначити його зовнішні та внутрішні критерії, виділити типологію успіху, дати об'єктивну характеристику домінантам успіху як життєвої стратегії особистості з високим потенціалом та активною соціальною позицією.

Дослідницьке питання: як проявляються гендеровані ціннісні установки щодо життєвого успіху у поняття «успіх» та шляхів його досягнення абітурієнт(к)ами? Яку роль мають структурні фактори (стать та розмір/тип населеного пункту проживання) у визначенні домінуючих ціннісних

орієнтацій, які були засвоєні під час отримання ними середньої освіти та на які мають орієнтуватися заклади вищої освіти?

Проблему успіху в контексті соціологічних досліджень соціальних змін українського суспільства вивчали такі українські вчені: Е.І. Головаха, Л.В. Сохань (проблеми життєвого самовизначення та життєвого успіху), Р.А. Ануфрієва (професійна компетентність особистості), Л.Д. Бевзенко (соціокультурні детермінанти успіху), С.С. Бабенко (стратегії життєвого успіху в трансформаційний період), О.Г. Злобіна, В.А. Тихонович (життєві стратегії особистості), І.В. Городняк (типологія успішних особистостей), Н.В. Паніна (фактори політичного успіху), О.Г. Злобіна, Л.Д. Бевзенко (образ життєвого успіху) тощо.

Мета: виявити особливості формування уявлень щодо гендерованого успіху на рівні ціннісних орієнтацій та інтерпретацій поняття про успіх українців, зокрема на прикладі абітурієнтів та абітурієнок 2018/2019 навчального року.

Об'єкт дослідження: категорія «гендерованого успіху» та шляхи його досягнення.

Предмет: уявлення та інтерпретація категорії «гендерованого успіху» та шляхів його досягнення в залежності в системі цінностей українців.

Для досягнення мети в роботі виконано наступні **завдання**:

1. описати теоретичні підходи до вивчення життєвого успіху;
2. дати інтерпретацію та описати поняття «гендерований успіх»;
3. визначити співвідношення та взаємозалежність таких соціологічних категорій, як: «успіх», «культура», «ціннісні орієнтації»;
4. визначити основні варіанти інтерпретації та моделі досягнення успіху;

5. створити інструментарій та провести репрезентативне онлайн-анкетування українців стосовно їхніх домінуючих цінностей;
6. виявити домінуючі ціннісні орієнтації українців для формування гіпотез подальшого дослідження;
7. створити інструментарій для семіотичного аналізу, перевірити його під час емпіричного дослідження;
8. порівняти та охарактеризувати спільні й відмінні риси в інтерпретації категорії «успіху» та шляхів його досягнення в серед абітурієнтів та абітурієнок;
9. порівняти та охарактеризувати спільні й відмінні риси в інтерпретації категорії «успіху» та шляхів його досягнення в залежності від розміру/типу населеного пункту, в якому проживає абітурієнт(ка).

Досягнення мети було здійснено за допомогою мікс-методології із застосуванням (1) кількісного дослідження для виявлення загальної системи ієрархії цінностей та ранжування вагомості ідентичностей на базі даних власного репрезентативного онлайн-опитування 2021 року, а також (2) пілотного якісного дослідження для змістовного опису особливостей розуміння інтерпретацій життєвого успіху та виявлення впливу перетину ідентичностей, був проведений семіотичний аналіз есе абітурієнтів(ок) 2018/2019 навчального року.

Структура роботи складається зі вступу, трьох розділів, висновку, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ УСПІХУ: СОЦІОЛОГІЧНА ПЕРСПЕКТИВА

1.1. Теоретичні пояснення категорії «успіх»

У соціології різні поняття співіснують з описом та поясненням «життєвого успіху». Однак, при всій різноманітності підходів до вивчення цього питання, всі соціологічні концепції впливають з того, що успіх будь-якої людини визначається як соціальним середовищем, так і її власними особливостями, які є наявними в характері, темпераменті особистості до різних видів діяльності. Успіх чи невдача як результат певної діяльності фіксується в суспільстві як визнання чи відсутність досягнень у особистості. З одного боку, успіх завжди залежить від активності особистості щодо досягнення того, що найбільше відповідає її природі, а з іншого — від ефективності опору особистості тому, що суперечить її діяльності.

За визначенням Л. Бевзенко, суть соціального успіху людини визначається усвідомленим або несвідомим прийняттям тієї соціальної групи чи спільноти, в якій він чи вона має намір його затверджувати. Вибір групи зазвичай не випадковий. Він здійснюється за подібністю особистих та групових цінностей та уявлень про шляхи досягнення успіху. Цінності та стандарти поведінки — це «своєрідний культурний код» моделей життєвого успіху, на основі якого визнають або засуджують досягнення особистості групою чи громадою. Процес самоствердження людини в соціальній групі здебільшого однобічний, тобто досягається в будь-якій одній сфері своєї діяльності. Вибір особистості у тій сфері, в якій вона має намір стверджувати себе, пояснюється тим, що природні схильності та здібності особистості в ній більш виражені [Бевзенко, 2007, с. 135].

В якості основи концепції життєвого успіху дослідники використовують об'єктивні та суб'єктивні фактори, показники матеріального добробуту, ступінь раціонального вибору способу досягнення цілей, динаміку діяльності та інші показники.

Концепція успіху як демонстративного споживання базується на матеріальному факторі. Т. Веблен виділяє в історії цивілізації особливий соціальний клас, для якого, на його думку, певне заняття є соціально-етичною табу-сферою. Цей клас сформував свою ідеологію «досягнень» та «правил гри» — норму «грошового суперництва та соціального ставлення до грошового успіху, грошового рівня життя, грошових канонів смаку та моди тощо» — показового споживання [Веблен, 1984, с. 172].

Але з іншого боку для сучасного демонстративного споживання також характерне не лише матеріальної, а й духовної сфери. Наприклад, феномен снобізму, що вимагає копіювання моделі поведінки або стилю життя референтної групи.

У концепції успіху як раціонального вибору, розробленої Д. Фрідманом та М. Хетчером, основна теза полягає у твердженні, що формування цілей для досягнення особистості зумовлено її перевагами у порівнянні з іншими. Соціальні дії дослідники розглядають як досягнення цілей, обмежених, з одного боку, ієрархією особистісних уподобань, з іншого — соціальними інститутами, оскільки вони нав'язують правила, закони, розпорядження та «правила гри» [Рітцер, 2002, с. 318-319].

Теорія раціонального вибору виникла з аналізу структури індивідуального вибору. Вона пояснює раціональну поведінку і вибір індивідів при реалізації доступних їм в суспільстві можливостей. Індивіди ранжують ці можливості в залежності від того, наскільки останні служать їх цілям. Вони слідуєть своїм життєвим планам, які задовольняють більшу кількість їх бажань і мають великі шанси на успіх. Але ця теорія вимагає від індивідів повної раціональності та відкидає емоційну (спонтанну) складову.

У теорії обміну Дж. Хоманса процес досягнення успіху в уявленні особистості розглядається як діяльність, що складається з трьох фаз: дії, винагороди за результат дії, повторення початкової дії або подібної до неї дії. Він констатує, що чим частіше будь-яка дія людини призводить до

винагороди, тим більше шансів, що людина зробить те саме знову [Рітцер, 2002, с. 321-328].

Згідно даної концепції: соціальна поведінка — це майже завжди раціональний обмін. У процесі соціальних відносин партнери вдаються до розрахунків цінності винагороди, що пропонується іншими для обміну, а також власних витрат, яких вони можуть зазнати. Хоча люди не є ідеально раціональними, вони ведуть підрахунок витрат і надбань своїх соціальних взаємодій. Кожний учасник обміну калькулює винагороди, витрати, прибуток тощо. Тому дана теорія, як і теорія раціонального вибору, теж страждає від гіпотези про високу раціональність індивідів.

Поняття «успіх» також розглядається в теорії ризику (Е. Гідденс, У. Бек). В основі цієї теорії лежить уявлення, що сучасність — це перехід від класичного індустріального суспільства до суспільства ризику. Модернізація, глобалізація, технології створюють нове суспільство, а отже, нове середовище, в якому головним питанням є питання про ризики та їх попередження. Отже, ми можемо говорити про нове соціальне середовище, нову соціальну структуру, а також про нові «правила просування» в цій структурі, тобто механізми успіху. Тому успішна людина в суспільстві ризику — це людина, яка оволоділа новими правилами поведінки і, таким чином, здатна управляти ризиками [Гідденс, 1999, с. 485; Бек, 2000, с.237].

Символічна концепція успіху базується на тезі про те, що взаємодія між людьми відбувається за допомогою обміну символами, що виникають у процесі суспільного життя. Основна передумова цієї концепції полягає в тому, що «кожна тема, кожен факт з'являється або може постати в уявленні особистості як певна смислова конфігурація» [Рітцер, 2002, с. 344].

Прихильники символічного інтеракціонізму зазвичай фокусують свою увагу на міжособистісних інтеракціях мікрорівня, залишаючи осторонь або, у всякому разі, недооцінюючи їх історичний або соціокультурний контекст. Інтеракціоністи всіляко підкреслюють свободу людської дії і мало досліджують чинники, які можуть впливати на ці дії. Намагаючись

заперечувати існування незмінних сил, що примушують актора до дії, символічні інтеракціоністи зосередилися на вивченні значень, символів, дій і взаємодій. Вони не враховують психологічні чинники, які можуть спонукати актора до дії, що відповідає їх неуважності до більших соціальних обмеженням чинного суб'єкта

У своїй концепції життєтворчості Л. Сохань розглядає життя людини як творчий процес, в якому вона повинна постійно ставити цілі в житті та приймати рішення. Розробляючи, адаптуючи та впроваджуючи власний життєвий сценарій, вона навчається мистецтву жити — особливої навички, яка базується на глибокому пізнанні життя, розвитку впевненості в собі та особистої відповідальності за систему засобів, методів та технологій життєдайності. На думку дослідника, цей процес є одним із показників соціального успіху, але він також виділяє критерій соціального статусу, який при визначенні позиції людини у соціальній ієрархії підтверджує рівень її соціального успіху. Л. Сохань описала такі типи успіху як: поточний — оцінка працездатності людини в даний момент часу та потенціалу — виходячи з життєвої перспективи особистості, потенційних можливостей для самореалізації в різних сферах життя. Обов'язково також має існувати погляд, який проявляється у підтвердженні або запереченні цього успіху. Так, зворотний зв'язок може бути у формі оцінювання іншими, у формі очікувань вимог та у формі вашої власної оцінки успішних (або невдалих) результатів, шляхів чи засобів досягнення мети. Важливим показником об'єктивного життєвого успіху є співвідношення успішності самооцінки та оцінки успішності особистості іншими. Л. Сохань вважає, що людина, яка цінує свої життєві досягнення вище, ніж оцінюють оточуючі, живе в нереальному світі, у світі ілюзій [Сохань, 1995, с. 94].

У соціології типи особистостей також досліджуються через успіх. І. Городняк аналізує характеристики його інтерпретації та окреслює роль досвіду та знань у досягненні життєвого та професійного успіху. Дослідник робить висновок, що людям зазвичай не вистачає матеріальної підтримки,

досвіду роботи, соціальної стабільності, можливостей відкрити власну справу та освіти, щоб досягти успіху. Окрім матеріальної основи, чоловікам потрібен саме професійний досвід, щоб досягти успіху. Натомість, жінки пов'язують можливість успіху насамперед із престижною роботою та стабільністю у суспільстві [Городняк, 2008, с.45].

Дослідники роблять висновок, що соціальна реальність — це явище колективної свідомості багатьох суб'єктів: світ такий, який він є в уявленні особистості. Тому реальність — це не що інше, як низка окремих її смислових конструкцій, які формуються в уявленні людини, коли людина проживає життя. Головною проблемою тут є питання людської інтерпретації цих символів. Тому ключовими категоріями аналізу в цій теорії є символ (певний соціальний код) та значення цього символу (індивідуальне значення в межах одного коду, що є результатом інтерпретації цього коду людиною).

Взаємодія між людьми ґрунтується на обміні окремими смисловими конструкціями. Мова — це інструмент вираження окремих значень. Мета — це продукт взаємодії суб'єктивних факторів (індивідуальних цінностей успіху) та об'єктивних факторів (символів успіху).

З цього можна зробити висновок: термін «життєвий успіх» точно визначений в уявленні особистості у формі осмислених конструкцій, зв'язків. Що стосується цілісної картини явища цілеспрямованого досягнення, успіху в тій чи іншій спільноті, в тому чи іншому суспільстві, воно може бути представлене низкою індивідуальних значень успіху особистості, але одночасно має існувати його об'єктивна оцінка зі сторони суспільної інтерпретації визнання даного успіху.

1.2. Концепція «гендерованого успіху»: фактори нерівності

Будь-яке суспільство, тим більше суспільство споживче, створює власний образ (або модель) соціального успіху, який ми зустрічаємо на сторінках газет та журналів, спостерігаємо у телеефірі. Одним із лідерів у

цьому плані є так званий зразок «американської мрії», який характеризується оптимістичним світобаченням, орієнтацією на особистий успіх, підтримується певною системою цінностей. У цьому випадку успіх ототожнюється з досягненням особистістю багатства, як у його грошовій формі, так і у відповідних еквівалентах (набуття влади, престижу, слави тощо). Але якщо абстрагуватися від конкретних життєвих цінностей, можна дійти невтішного висновку, що у середовищі українців(ок) існує різне розуміння успіху та орієнтації на різні моделі його досягнення, особливо щодо таких значущих критеріїв успіху, як багатство, творчість, незалежність, життя як у всіх та інші.

Можливо, більш об'єктивне уявлення про успіх та його найважливіші складові можна отримати при гендерному аналізі проблеми соціального успіху.

Глобальний Інститут жіночого лідерства, Інститут політики та Ipsos опитали близько 20 000 осіб у 28 країнах. У всьому світі чоловіки (18%) вдвічі частіше, ніж жінки (9%), кажуть, що гендерну рівність у їхній країні вже досягнуто. Інтелект відіграє важливішу роль у житті жінок задля досягнення успіху (28%), ніж у чоловіків (20%). Чверть опитаних (25%) вважають, що ключове завдання жінок ніколи не здаватися (проти 16% для чоловіків). Жінки вдвічі частіше (15%), ніж чоловіки (7%) називають свою зовнішність ключовим фактором успіху. Чоловіки вважають, що найважливішим є корисні зв'язки на шляху до досягнення успіху [Global, 2019].

Дані аналізу ЗМІ, проведеного О. Совенко, дозволяють виділити кілька особливостей гендерної складової успіху [Совенко, 2019]:

1. Якщо успіх чоловіка є звичайною справою, то успіх жінки подається як щось надзвичайне, що не вкладається в звичайні рамки.
2. Успіх чоловіка завжди прив'язаний до сфери його діяльності, тоді як поняття «успішна жінка» наголошує на її статевій приналежності, часто без вказівки сфери, в якій досягнуто успіху.

3. Образ жінки може бути доповненням до образу успішного чоловіка або переходити до категорії неодмінного атрибуту успіху чоловіка.
4. Поняття «успішна жінка» часто в підтексті має протиставлення успішності чоловіків і навіть «чоловічому світу» як такому.
5. Успішні чоловіки схильні відгукуватися про жіночі успіхи не завжди з повагою.
6. Жінки, які досягли успіху, особливо у сфері бізнесу та політики, активно протиставляють себе чоловічій спільноті.
7. На додаток до щорічних рейтингів успішних людей виходять жіночі рейтинги: рейтинги жінок-мільярдерок, рейтинги жінок-управлінок тощо.

Виходячи з цих особливостей уявлення про чоловічий і жіночий успіх, постараємося проаналізувати гендерні аспекти соціального успіху в сучасних умовах українського суспільства.

Насамперед, слід розставити пріоритети у розумінні успіху чоловіками та жінками. Головна відмінність полягає у виборі сфер застосування своїх сил і здібностей, в орієнтації на певні досягнення: для чоловіків це, безсумнівно, – професійна діяльність, найчастіше сфери бізнесу, політики, управління, науки, спорту; для жінок – сім'я, тобто досягнення благополуччя в особистому житті, облаштування побуту, або професії, пов'язані з творчістю, де успіх пов'язаний з популярністю та славою, або можливістю самореалізації, не змінюючи улюблених занять, хобі, маючи можливість поєднати професію з вихованням дітей, веденням домашнього господарства, заняттями з самовдосконалення [Лазорко, 2013]. Не можна не відзначити все наростаючу тенденцію вибору жінками професій та видів діяльності, пов'язані з особливою часткою ризику, фізичними та психічними навантаженнями, великою часткою відповідальності за прийняті рішення, тобто. ті, які зазвичай прийнято вважати «чоловічими». Але існують процеси, що вказують на неготовність традиційного суспільства бачити жінку в подібних ролях, а отже, визнати її

успішною на даному терені. Прикладом може бути так звана «скляна стеля», що існує в багатьох комерційних (і не тільки) компаніях – це невидимий бар'єр, що встановлюється керівництвом компанії в кар'єрі жінки, своєрідний елемент корпоративної політики, яка стверджує, що провідні позиції має займати лише чоловік [Круглова, 2014].

Істотною відмінністю слід вважати і мотиви вибору професійної діяльності, в якій особистість прагне досягти успіху. Для чоловіків досі на першому місці залишається мотив матеріального достатку, здатності забезпечити собі та своїй сім'ї гідний спосіб життя. Жінки частіше орієнтуються на стан внутрішнього комфорту, насолоди, яке можна отримувати від роботи. Природно, подібна ситуація можна пояснити різними соціальними ролями і певними стереотипами суспільної свідомості, але не можна виключати і значення суб'єктивних факторів успіху насамперед саме для жінок [Лазорко, 2013].

В цілому, як дослідження, так і численні приклади з життя свідчать, що незалежно від статі у успішних людей збігаються професійні якості: відповідальність, мобільність, готовність до змін, уміння вирішувати конфлікти, здатність протистояти тиску. І все частіше починають звучати висловлювання про те, що у бізнесі немає чоловіків чи жінок, а є дилетанти чи професіонали. Але не дивлячись на це, відстоюванню лідерських позицій у сфері бізнесу заважають деякі психологічні характеристики жінок, а саме [Гончарук, 2016]:

- конфлікт «родина, дім, кохання» та «незалежність, кар'єрний ріст, лідерство». Іноді, в такому протиставленні жінки ідуть за своїми емоціями, оскільки їм приходится поєднувати керівну посаду на роботі та виконавчу – вдома.
- жінки прагнуть отримати визнання, підтримку та гідну оцінку своїм зусиллям зі сторони оточуючого середовища, забуваючи про абсурдність таких сподівань.

- жінка-лідерка завжди одна, вона вирішує проблеми в теперішньому часі, без уваги, що це спричинить у майбутньому, чоловіки заради мети об'єднуються в команду, сподіваючись, що лідер потягне їх за собою.

Також за даними опитування, проведеного компанією Accenture, в якому взяли участь 1200 топ-менеджерів у восьми країнах Північної Америки, Європи та Азії, існування «скляної стелі» підтвердили 70% опитаних жінок та 57% чоловіків. У більшості країн серед керівників кількість жінок коливається від 20 до 40%. У нашій країні частка жінок – керівників сьогодні становить близько 54%. Дослідження 60 великих російських компаній показує, що кількість жінок, які займають посади генеральних директорів, членів ради директорів та правління, становить від 3 до 16%. У середньому ймовірність отримати керівну посаду у чоловіків у 1,5 рази більша, ніж у жінок [Wirth, 2008, с. 186].

«Скляна стеля» також має назву — «вертикальна сегрегація» – це певний рівень у кар'єрній ієрархії, вище якого жінки частіше за все не мають можливості піднятися. Хоч і не існує формальних обмежень для заняття позицій вище — «скляної стелі», проте, на практиці жінки не можуть просунути вище такого бар'єру. Дана проблема характерна для багатьох країн, включаючи і розвинені держави.

Таким чином, щоб бути успішною в житті, жінка зобов'язана володіти обома реєстрами (як жіночими, так і чоловічими моделями поведінки), постійно трансформуючись під час переходу з публічної сфери в приватну та назад [Бовуар, 1997, с. 27].

Отже, не дивлячись на те, що існує світова тенденція до впровадження жінок практично в усі сфери людської діяльності, таке явище як «жінка-керівник» фактично залишається для нас як і раніше незвично новим, але актуалізується необхідність порівняльного вивчення гендерних особливостей менеджерів України. Незважаючи на державні програми, певні

гендерні зрушення в сфері зайнятості важливою проблемою є забезпечення реальної рівності прав і можливостей жінок та чоловіків на ринку праці.

Висновки до розділу 1

Успіх є багатограним поняттям, в яке включає як об'єктивні, так і суб'єктивні компоненти. При цьому уявлення про успіх може в більшій або меншій мірі різнитися в залежності від культури та історичного періоду. Можна зробити висновок про існуючу суперечність між різноманітним соціальним практикам сучасного суспільства і універсалізація змісту і способів досягнення соціального успіху, які включені в доктрину успіху, що пропонується суспільству. Підсумовуючи дослідження, життєвий успіх можна описати як суму досягнень особистістю значимих та важливих результатів в житті у будь-якій сфері (економічній, політичній, культурній...), які включають власне та суспільне схвалення.

Отже, проаналізувавши поняття «успіх» в контексті гуманітарних та соціальних наук, можна зробити висновок, що кожна з цих наук по-різному інтерпретує та вивчає це поняття, однак саме соціологія дає нам комплексне уявлення, адже вона не тільки зводиться до суб'єктивних факторів, а й поєднує разом з цим і суспільну значущість досягнення успіху. У рамках соціологічної науки вироблено багато підходів та напрямів для вивчення життєвого успіху. Зокрема, з'ясовано, що тлумачити життєвий успіх можна з двох позицій: 1) як такий, який людина оцінює схвально, навіть всупереч думкам оточуючих і 2) і такий, який оцінюється іншими схвально, проте може входити всупереч з власною оцінкою. Соціальний успіх передбачає успіх особистості, який признається таким в суспільстві. Існують об'єктивні маркери соціального успіху. До них, передусім, відносять - професійний статус, наявність якісної (престижного) освіти і матеріальне благополуччя, кількість соціальних інтеракцій і міра впливу на суспільство.

У межах категорії успіху проблема рівноправності жінок і чоловіків теж набуває дедалі більшого значення. Гендерний аспект дослідження успіху найчастіше відбувається в рамках кар'єри, професійної діяльності в залежності від статі індивіда. З огляду на проаналізовані роботи, можемо стверджувати, що гендерований успіх має місце в сучасному українському суспільстві не лише через існування «скляної стелі» в кар'єрах жінок, але загалом в трактуванні успіху в залежності від статі. Жіночий успіх частіше асоціюється з класичними для патріархального суспільства гендерними позиціями – для України досі залишається актуальним розмежування жіночої та чоловічої сфер, методів та «інструментарію» в досягненні якоїсь мети чи суспільного визнання. Для жінок важлива перш за все сфера сім'ї та побуту, для чоловіка – кар'єрне зростання та матеріальне благополуччя.

РОЗДІЛ 2. УСПІХ В СИСТЕМІ ЦІННОСТЕЙ

2.1. Визначення категорії «успіх»: тріада «культура-цінності-успіх»

З попереднього розділу ми вже частково стикнулися з ситуацією ототожнення успіху з цінностями та розглянули деякі теоретичні течії, в межах яких успіх розглядається в контексті соціального конструкту, результату соціальної взаємодії. Дана соціально-конструктивістська теорія вибрана як домінуюча в даній роботі та оскільки успіх тут розглядається як складний соціальний конструкт, створений в процесі соціальної взаємодії.

Успіхом в даній роботі можна вважати досягнення бажаної мети в індивідуальній або груповій діяльності, що відповідає тим вимогам, які задаються характером самої діяльності та сформованими знаннями суб'єкта про засоби досягання й очікуваний результат. Культура тут грає роль певного коду, який дає представлення індивідам про все те, що таке добре, а що таке погано. Окрім цього цей «культурний слід», як його називає Л. Бевзенко, таким чином створює можливість кооперації людей та їхнього спільного життя, оскільки взаємодіяти легше, коли співпадають уявлення та очікування, а також можливість виділення із групи тих, хто має більше повноважень, щоб конструювати в уявленні інших, що таке бажане й небажане [Бевзенко, 2007, с. 134].

Дійсно, культура відіграє важливу роль в житті суспільства, яка полягає насамперед у тому, що культура виступає засобом акумуляції, збереження і передачі людського досвіду. Ця роль культури реалізується через ряд функцій: ціннісна (аксіологічна), знакова, регулятивна (нормативна), регулююча, інтеграційна і дезінтеграційна, освітньо-виховна.

Можна сказати, що саме культура робить людину особистістю. Індивід стає членом суспільства, особистістю в міру соціалізації. Освоєння знань, мови, символів, цінностей, норм, звичаїв, традицій свого народу, своєї соціальної групи і всього людства. Рівень культури особистості визначається мірою її соціалізованості — залученням до культурної спадщини, а також

ступенем розвитку індивідуальних здібностей. Все це досягається в процесі виховання та освіти. В ході соціалізації цінності, ідеали, норми і зразки поведінки стають частиною самосвідомості особистості. Вони формують і регулюють її поведінку. Отже, можна сказати, що культура як певна система цінностей формує у людини цілком певні ціннісні потреби і орієнтації. За їх рівня і якості люди найчастіше судять про ступінь культурності тієї чи іншої людини. Моральний й інтелектуальний зміст, як правило, виступає критерієм відповідної оцінки.

Таким чином, культура згуртовує людей, інтегрує їх, забезпечує цілісність суспільства. На цю функцію особливу увагу звертав в своїх дослідженнях також Е. Дюркгейм. Згідно Е. Дюркгейму, освоєння культури створює у людей — членів того чи іншого суспільства почуття спільності, приналежності до однієї нації, народу, релігії, групі тощо, а також формує «антигрупу» тих, які не розділяють уявлення «нашої групи», отже, виступають в якості антагоністів [Дюркгейм, 1991, с. 361].

Головним у даному ланцюжку є функція культури пов'язана з її можливістю формування та трансляції ціннісних орієнтацій. Культурна регуляція людської діяльності здійснюється не тільки нормативно, а й через систему цінностей — ідеалів, до досягнення яких прагнуть люди. Цінності орієнтують вибір того чи іншого об'єкта, стану, потреби, цілі відповідно до критерію їх корисності для життя людини і допомагають суспільству і людині відокремити гарне від поганого, істину від омани, справедливе від несправедливого, допустиме від забороненого і тощо. Відбір цінностей відбувається в процесі практичної діяльності. У міру накопичення досвіду цінності формуються, переглядаються і збагачуються [Бевзенко, 2007, с. 135].

Цінності забезпечують специфічність кожної культури. Те, що важливо в одній культурі, може бути зовсім не важливо в іншій. У кожного народу формується своя ієрархія цінностей, хоча набір цінностей має загальнолюдський характер, наприклад, це — вітальні цінності (життя, здоров'я, безпека, добробут тощо), соціальні (соціальне становище, праця,

професія, особиста незалежність, сім'я, гендерна рівність і тощо), політичні (свобода слова, громадянські свободи, законність, громадянський мир тощо), моральні (добро, благо, любов, дружба, честь, вірність, справедливість тощо) та естетичні (краса, стиль, гармонія, мода і т. і.).

За допомогою цінностей відбувається орієнтація поведінки людей. Людина не може однаково ставитися до протилежних установок, з яких складається світ, вона повинна надавати перевагу чомусь одному. Велика частина людей вважає, що прагне до добра, правди, любові, але те, що одним здається добром, може виявитися злом для інших. Це знову приводить до культурної специфічності цінностей. Виходячи з наявних у нас уявлень про добро і зло, ми все життя виступаємо «оцінювачами» навколишнього світу.

Свідомість людини «працює» з об'єктами, вона інтенціональна за своєю суттю. Різні об'єкти належать до різних сфер реальності. Людина усвідомлює світ, що складається з ряду реальностей. Однак є одна, яка представляється впорядкованої і систематизованої — реальність повсякденного життя, вже сконструйована за допомогою різних об'єктів, тобто об'єктивувати. Об'єктивізації, необхідні для «будівництва» реальності, надає мову. Але, в той же час, вона розділена на певні сектори, одні з них сприймаються як звичні, інші — як проблемні. Другі виникають тоді, коли порушується традиційний порядок речей. Іншими словами, коли в повсякденному реальному виникає то знання, яке ще не є власним, присвоєним.

Реальність повсякденному житті індивід розділяє з іншими людьми, перебуваючи в постійно взаємодії. Зазвичай індивід при сприйнятті іншого користується зразками, які в схематичному вигляді визначають дії останнього і направляють очікування першого. Іншими словами людина користується типізацією: вона сприймає іншого «як тип і взаємодіє з ним в ситуації, яка сама по собі є типовою» [Бергер, Лукман, 1995, с. 59].

Сам же життєвий успіх, з точки зору соціального конструктивізму, — комплекс уявлень, сформований на ґрунті суспільних вимог (норм, цінностей, стандартів), очікувань та визнання актуальних і потенційних індивідуальних

досягнень, які оцінюються як високі, престижні, взірцеві у стратифікованому суспільстві. Цей комплекс слугує критерієм оцінок, які саме результати діяльності індивідів соціально винагороджуються, до чого варто прямувати, чим слід пишатися. Проблематика життєвого успіху охоплює сукупність відповідних соціокультурних зразків і водночас індивідуальних установок, очікувань, домагань на максимальне самоствердження в наявній соціальній структурі [Волович, 1998, с. 473].

Узагальнюючи можна сказати, що культура забезпечує процес засвоєння індивідом певних знань, норм і, в даній темі головне, — цінностей, необхідних для життя в якості повноправного члена суспільства. Що в результаті впливає на загальне розуміння індивідом абстрактних та складних понять, включаючи «життєвий успіх». Отже, життєвий успіх — комплекс уявлень, сформований на ґрунті суспільних вимог (норм, цінностей, стандартів), очікувань та визнання актуальних і потенційних індивідуальних досягнень, які оцінюються як високі, престижні, взірцеві у стратифікованому суспільстві. Цей комплекс слугує критерієм оцінок, які саме результати діяльності індивідів соціально винагороджуються, до чого варто прямувати, чим слід пишатися. Відповідно, оскільки уявлення стосовно життєвого успіху охоплює сукупність відповідних соціокультурних зразків, які засвоює особистість у процесі своєї соціалізації, то ці уявлення мають відповідати соціальним очікуванням, які включають в себе стереотипні та загалом «традиційні» уявлення стосовно ролі та соціальної позиції особистості в залежності від багатьох ознак: статі, віку, раси, етнічної приналежності, типу населеного пункту, регіону тощо.

2.2. Моделі досягнення успіху

Аналіз наукових публікацій дає можливість описати кілька основних типологій успіху, побудованих на різних засадах. Наприклад, характер взаємозв'язку між інтересами індивіда та суспільства, оскільки лише за умови,

що вони збігаються чи перекликаються, можна оцінити успіх діяльності.

Караханьян визначає основні типи успіху таким чином:

— комформний успіх, при якому індивід досягає успіху через включення, підпорядкування своїх особистих інтересів інтересам суспільства;

— адаптаційний успіх, при якому інтереси індивіда та суспільства співпадають після процесу незначних змін у самому суспільстві. Такі люди, як кажуть, народилися у «свій час», оскільки їх вміння стосуються того, що стало соціальною реальністю;

— трансформаційний успіх, основою якої є протидія особистості по відношенню до суспільства, зміна соціальних цінностей завдяки індивідуальним зусиллям щодо впровадження його ціннісної системи [Караханьян, 2008, с. 37].

Інші дослідники виділяють моделі успіху на основі іншого критерію, а саме часу. Так, на основі власних досліджень Якутіна виокремлює:

— поступальний успіх, досягнення якого є поступовим та систематичним на декількох етапах;

— швидкий успіх, що настає негайно і без видимих зусиль, коли людина, як іноді кажуть, «прокидається знаменитістю»;

— відкладений успіх, яка зазвичай настає значну кількість часу після закінчення діяльності та досягаються результати. Наприклад, визнання заслуг і звершень часто приходять до блискучих людей після їх смерті, якщо досвід суспільства відповідає вже рівню вже загиблих геніїв, про таких кажуть «випередив свій час» [Якутіна, 2011, с. 188].

Найбільш евристичним є присвоєння моделей успіху на основі співвідношення зовнішніх та внутрішніх обставин, що призводять до успіху.

Караханьян визначає три можливі моделі:

— успіх-удача, досягнений через сприятливий збіг обставин, коли важко визначити вирішальний фактор, що призвів до успіху;

— успіх-допомога, коли людина досягає результатів за підтримки соціального середовища, соціальної групи;

— успіх-боротьба досягається особистими зусиллями особистості, незважаючи на несприятливі обставини, що перешкоджають реалізації поставлених цілей [Караханян, 2008, с. 43].

Кінцева типологія видається оптимальною для нашого дослідження, оскільки враховує особистісний та соціальний вимір успіху, відображає узгодження інтересів між індивідом та суспільством та є гендерно нейтральним.

Нинішні соціокультурні умови найбільше відповідають моделі «успіх-боротьба». Справжнього успіху можна досягти, коли суб'єкт може створити сприятливі умови для себе, вплинути на своє соціальне середовище, стати центром і керувати суспільною силою. Успішна людина перетворює соціальну реальність, долає перешкоди, організовує навколо себе соціальне середовище, яке їй потрібно, і тим самим привертає його увагу та домагається визнання власного успіху, створюючи відчуття, що ці результати даються їй без важких зусиль. Тут індивідуальне і соціальне поєднуються органічно, оскільки індивідуальна діяльність неможлива без соціального поля, в якому реалізувалися б їх особистісні характеристики, а соціальне середовище не могло б змінитися без наявності таких полюсів діяльності.

У цей момент дослідники поступово відходять від ідеї чоловічих та жіночих рис та їх впливу на моделі поведінки лідерства та приймають нову модель системи, що називається «андрогінна» теорія [Караханян, 2008, с. 77]. Андроґіни, на їхню думку, — це люди з високими показниками жіночої та чоловічої шкали, які дозволяють їм бути менш суворими щодо гендерних норм, виявляти гнучкість до більш вільного переходу від традиційних жіночих

ролей до чоловічих тощо. Вибір стилю керівництва демонструє і жінкам, і чоловікам дуже різні моделі ділових стратегій, які базуються не на сексуальних характеристиках, а на вимогах ефективності.

Кінцева типологія є оптимальною для нашого дослідження, оскільки враховує особистісний та соціальний вимір успіху, відображає узгодження інтересів між індивідом і суспільством та є гендерно-нейтральним. На відміну від типології досягнення успіху за критерієм часу, результат кінцевої типології залежить від типу взаємодії індивіда із суспільством, а перша представлена типологія не враховує ситуацію, в якій перебувають члени суспільства.

Отже, на даний момент існують різні типології успіху та шляхів його досягнення. Вони є більш чи менш характерними для представників різних соціальних груп в залежності від ресурсів та капіталу, тому описані моделі можна використовувати для категоризації успіху в подальшій емпіричній частині даної роботи.

2.3. Концепція дослідження цінностей Ш. Шварца

Як було зазначено в вище, культура дозволяє створити певну ієрархію цінностей та установок, які, в свою чергу, направляють діяльність індивіда. Вона забезпечує процес засвоєння індивідом певних знань, норм і, в даній темі головне, — цінностей, необхідних для життя в якості повноправного члена суспільства. Що в результаті впливає на загальне розуміння індивідом абстрактних та складних понять, включаючи «життєвий успіх».

Отже, можна припустити, що в залежності від характерних ознак індивіда ві(о)н(а) засвоїть різні культурні норми та для досягнення власного успіху буде транслювати та реалізовувати ті соціально визнані дії та цілі, які від неї очікує суспільство. Наприклад, дівчата під успіхом можуть розуміти сімейну гармонію та дітей, а хлопці – вдалу кар'єру. Для формування подальших гіпотез та виявлення основних ціннісних орієнтацій українців ми

провели дослідження, яке мало за мету виявити основні відмінності між ціннісними орієнтаціями жінок та чоловіків з однаковим набором соціально-демографічних рис. Для цього був вибраний соціокультурний підхід до дослідження ціннісних орієнтацій Шалом Шварца, відповідно до цього підходу цінності - це переконання про те, що є важливим, а що – ні. Цінності пов'язані з почуттями і діями. Цінності визначають надситуативні цілі та бажання. Цінності впливають на прийняття рішень, на дії людини і на те, як людина оцінює ситуацію, події і дії інших людей [Целякова, 2009, с. 47]. Даний підхід до інтерпретації цінностей максимально наближений до теорії «тріади: культура-цінності-успіх», який в даній роботі взятий як один з основних.

На основі результатів дослідження Ш. Шварц розробив власну методику, відому сьогодні як тест цінностей Шварца. У своїх висновках дослідник спирався на ідею про те, що базові людські цінності, знайомі людям у всіх культурах, є фундаментальними потребами людського існування, які слідує з універсальних потреб людського існування і можуть бути згруповані в межах десяти типів мотиваційних цілей. Кожна мотиваційна мета відповідає аналогічній цінності. Цінності можуть вступати один з одним в конфлікт або навпаки, бути сумісними з іншими цінностями. В таблиці 1 ми візуалізували розподіл цінностей на групи та короткий опис цінностей [Шварц, 2012, с. 48].

Таблиця 1

Опис та групування основних цінностей за Ш. Шварцом

ГРУППА ЦІННОСТЕЙ	ЦІННІСТЬ	ОПИС ЦІННОСТІ
ЗБЕРЕЖЕННЯ/ КОНСЕРВАТИЗМ (Conservation)	Конформність (Conformity)	Стимування дій і намірів, які можуть бути засуджені або зашкодять іншим
	Традиція (Tradition)	Повага і прийняття звичаїв та ідей, що йдуть від традиційної культури і релігії

	Безпека (Security)	Безпека і стабільність суспільства, відносин і себе
ВІДКРИТІСТЬ ДО ЗМІН (Openness to change)	Самостійність (Self-Direction)	Незалежність від суджень і прийняття рішень, творчість, пізнання
	Ризик-новизна/ Стимуляція (Stimulation)	Захопленість, новизна, гострота відчуттів, життя з викликами і складними завданнями
	Гедонізм (Hedonism)	Власне насолода і чуттєве задоволення
ТУРБОТА ПРО ЛЮДЕЙ І ПРИРОДУ (Self-Transcendence)	Універсалізм (Universalism)	Визнання, толерантність і захист благополуччя всіх людей і навколишнього середовища
	Доброзичливість/ Доброта (Benevolence)	Підтримка і збільшення добробуту близьких, знайомих, оточуючих
САМОТВЕРДЖЕННЯ Я (Self-Enhancement)	Досягнення (Achievement)	Особистий успіх за допомогою власних здібностей відповідно до соціальних стандартів
	Влада-Багатство (Power)	Статус, престиж, домінування над людьми і ресурсами

В ході дослідження було доведено, що десять цінностей розміщені по біполярним осям (див. рис. 1) [Schwartz, 1992, с. 29]:

- Відкритість до змін – vs – Збереження (Консерватизм)
- Самоствердження – vs – Турбота про людей і природу

Методологія та підхід до дослідження: САWI проведене серед респондентів онлайн-панелі ТОВ «DigData» в межах дослідження ТОВ «DigData» щодо ставлення та залучення українців до донорства. Питання сформоване за шкалою базових індивідуальних цінностей Ш. Шварца.

Вибірка: 1300 респондентів, опитування репрезентує міське населення України, яке користується Інтернетом, у віці 18-50 років, за статтю, віком, типом населеного пункту та макро-регіоном (Київ, Північ, Схід, Центр, Захід, Південь).

Термін проведення опитування: 11.09.2021-08.10.2021

Для вивчення цінностей за Шварцом використовувався портретний ціннісний опитувальник (Portrait Values Questionnaire), модифікація методики Шварца, яка використовується в одному з найбільш великих загальноєвропейських досліджень - European Social Survey. Респондентам пропонувалася 21 «портрет» якогось абстрактного індивіда. Що стосується кожного з них, респонденти мали за 5-бальною шкалою вказати, наскільки вони на нього схожі, від 1 до 5, де 1 - Зовсім не схожий(а) на мене, а 5 - Дуже схожий(а) на мене [Електронний ресурс: сайт методології ESS].

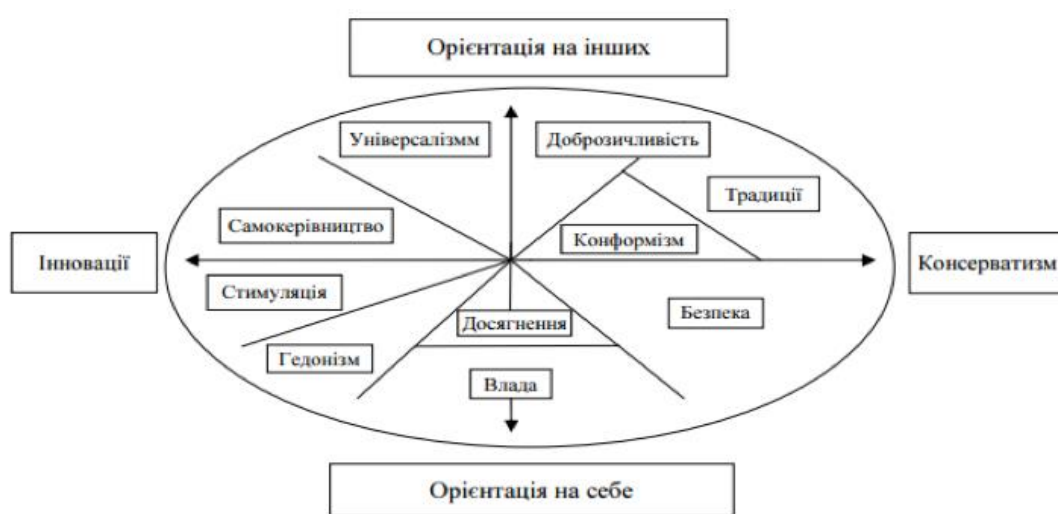


Рис 1. Ціннісні осі за Ш. Шварцом

Для вивчення цінностей за Шварцом використовувався портретний ціннісний опитувальник (Portrait Values Questionnaire), модифікація методики Шварца, яка використовується в одному з найбільш великих загальноєвропейських досліджень - European Social Survey. Респондентам пропонувалася 21 «портрет» якогось абстрактного індивіда. Що стосується кожного з них, респонденти мали за 5-бальною шкалою вказати, наскільки вони на нього схожі, від 1 до 5, де 1 - Зовсім не схожий(а) на мене, а 5 - Дуже схожий(а) на мене [Електронний ресурс: сайт методології ESS].

Розрахунок ціннісних індексів відбувався одним з рекомендованих Ш. Шварцем способів [Електронний ресурс: сайт методології ESS]. Абсолютні

індекси для кожної з 10 цінностей, описаних вище, обчислювалися як середнє арифметичне з оцінок відповідних портретних характеристик - по 2 на кожен цінність (3 для Універсализму).

Далі обчислювалися відносні індекси, але тут ми стикаємося з однією складністю. Справа в тому, що різні респонденти схильні певним чином відповідати на подібні блоки однотипних питань, наприклад, частіше позитивно або негативно, більш-менш категорично [Welkenhuysen-Gybels, 2003, с. 710]. Подібний «стиль відповідей» ніяк не пов'язаний з ціннісними орієнтаціями. Крім того, до оцінки мотивує не тільки цінність сама по собі, скільки її вираженість в загальній ієрархії цінностей. Відносні індекси потрібні, щоб врахувати ці особливості. Для цього обчислювалося середнє арифметичне для 21 характеристики для кожного опитаного. Потім цей показник вираховувався з кожного ціннісного індексу.

У подальших розрахунках використовувалися тільки 10 відносних ціннісних індексів. Саме вони й показують, яким цінностям респондент віддає перевагу.

Два ціннісних вимірювання вищого порядку обчислювалися так: від середнього арифметичного цінностей Відкритості до змін (Самостійності, Стимуляції і Гедонізму) віднімалося середнє цінностей Збереження (Конформності, Традиції і Безпеки). Таким чином, виходив вимір, додатні значення на якому говорили про перевагу Відкритості до змін, а від'ємні - про перевагу Збереження стану речей. Так само з середнього для цінностей Турбота про людей і природу (Доброзичливості й Універсализму) віднімалося середнє для самоствердження (Влада-Багатства і Досягнення). Додатнім значенням на цьому вимірі відповідала велика ймовірність віддати перевагу не Самоствердженню, а Турботі про інших людей і природу. В результаті даних обчислень також ми помітили наявність респондентів, які мають значення 0 для одного або обох ціннісних рівнів, що може свідчити або про нещирість відповідей, або про перебування респондента «на межі» ціннісних орієнтацій.

Респонденти зі значенням 0 не були віднесені до конкретної ціннісної групи та вилучені з подальшого аналізу.

У таблиці 2 наведено список питань для вивчення цінностей за Шварцом. Чоловікам задавалися питання в чоловічому формулюванні, жінкам - у жіночому. Нижче наведена чоловіча версія опитувальника.

Таблиця 2

Формулювання анкетних питань та їх розріз на ціннісні орієнтації

ГРУПА ЦІННОСТЕЙ	ЦІННІСТЬ	ПИТАННЯ АНКЕТИ
ЗБЕРЕЖЕННЯ/ КОНСЕРВАТИЗМ (Conservation)	Конформність (Conformity)	Він переконаний, що люди повинні виконувати те, що їм кажуть. Він вважає, що люди завжди повинні слідувати правилам, навіть якщо ніхто за ними не стежить. Для нього важливо завжди поводитися правильно. Він прагне уникати будь-яких вчинків, які можуть викликати осуд.
	Традиція (Tradition)	Для нього дуже важливо бути скромним і «триматися в тіні». Він намагається не привертати до себе увагу. Для нього важливі традиції. Він намагається дотримуватися релігійних або сімейних звичаїв.
	Безпека (Security)	Для нього важливо жити в безпечному оточенні. Він уникає всього, що може загрожувати його безпеці. Для нього важливо, щоб уряд гарантував його безпеку від усіх загроз. Він хоче, щоб держава була сильною і могла захистити своїх громадян.
ВІДКРИТІСТЬ ДО ЗМІН (Openness to change)	Самостійність (Self-Direction)	Для нього важливо придумувати нові ідеї і бути творчою людиною. Йому подобається все робити своїм оригінальним чином. Для нього важливо самостійно приймати рішення про те, що робити. Йому подобається бути вільним і незалежним.
	Ризик-новизна/ Стимуляція (Stimulation)	Йому подобаються сюрпризи, і він завжди шукає, якою б новою справою зайнятися. Він вважає, що в житті важливо займатися багатьма різними речами. Він шукає пригод і любить ризикувати. Він хоче життя повне вражень.
	Гедонізм (Hedonism)	Для нього важливо добре проводити час. Йому подобається себе балувати. Він шукає будь-яку можливість повеселитися. Для нього важливо робити те, що приносить йому задоволення.

ТУРБОТА ПРО ЛЮДЕЙ І ПРИРОДУ (Self- Transcendence)	Універсалізм (Universalism)	Для нього дуже важливо, щоб в поведженні з людьми в усьому світі дотримувалося рівність. Він переконаний, що у всіх повинні бути рівні можливості в житті. Він вважає важливим вислуховувати думки людей, які від нього відрізняються. Навіть якщо він не згоден з ними, він все одно хоче зрозуміти їх точку зору. Він твердо переконаний, що люди повинні берегти природу. Для нього важливо дбати про навколишнє середовище.
	Доброзичли- вість/ Доброта (Benevolence)	Для нього дуже важливо допомагати оточуючим людям. Він хоче піклуватися про їх благополуччя. Для нього важливо бути вірним своїм друзям. Він хоче присвятити себе близьким людям.
САМОСТ- ВЕРДЖЕННЯ (Self- Enhancement)	Досягнення (Achievement)	Для нього важливо демонструвати всім свої здібності. Він хоче, щоб люди захоплювалися тим, що він робить. Для нього дуже важливо бути успішним. Він сподівається, що люди визнають його досягнення.
	Влада- Багатство (Power)	Для нього важливо бути багатим. Він хоче мати багато грошей і дорогі речі. Для нього важливо бути шанованою людиною. Він хоче, щоб люди робили те, що він говорить.

2.4. Гендерований успіх в ціннісних орієнтаціях українців

Серед жінок та чоловіків наявна значуща різниця у домінуючих ціннісних орієнтаціях.

З рисунку 2 ми можемо бачити, що для жінок значущо більш характерні осі Відкритості до змін та Турботи, ніж для чоловіків, та значущо¹ менш характерні – Консерватизму та Самоствердження в термінології концепції цінностей Ш.Шварца.

Якщо розглядати вісь Турботи – Самоствердження, то незалежно від соціально-демографічних характеристик (віку, регіони, розміру населеного пункту), рівня доходу, наявності дітей тощо серед жінок в усіх вище

¹ Тут і далі - значущість на рівні 95% довірчого інтервалу статистичної значущості

перерахованих розрізах значущо більше домінування цінності Турботи над Самоствердженням, ніж серед чоловіків.

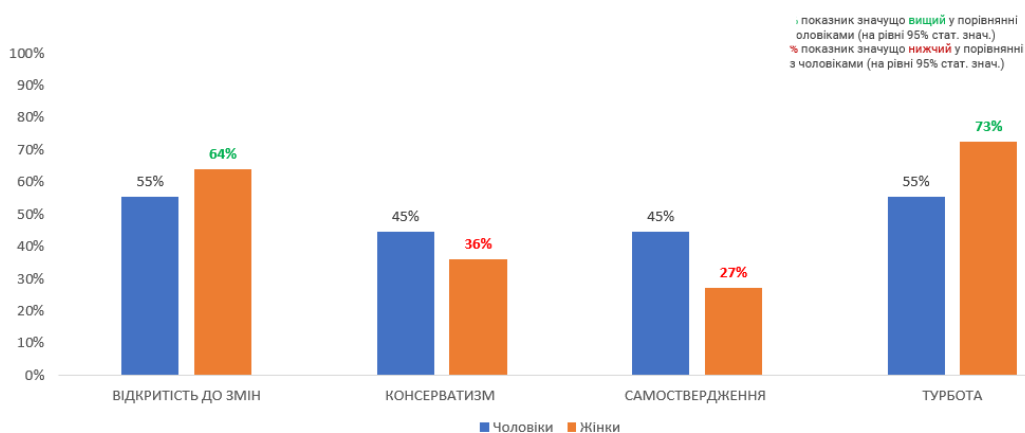


Рис. 2. Розподіл ціннісних орієнтацій за статтю

У розрізі соціально-демографічних характеристик серед чоловіків цінність Самоствердження значущо переважає у віковій групі 18-29 років у порівнянні із загальними показниками даної осі серед усіх чоловіків (див. рис. 3).

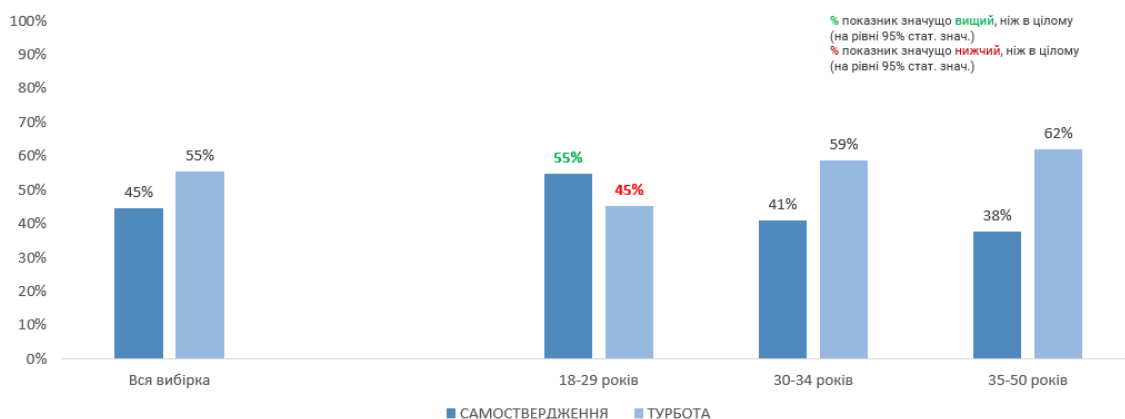


Рис. 3. Розподіл ціннісних орієнтацій чоловіків за віковими групами

Серед жінок також присутня залежність ціннісних орієнтацій Турбота – Самоствердження від віку. Як ми вказали вище, серед жінок домінують цінності групи Турбота, але цінність Самоствердження серед наймолодшої вікової групи жінок (18-29 років) значущо вища, ніж в цілому серед усіх жінок у вибірці (див. рис. 4).

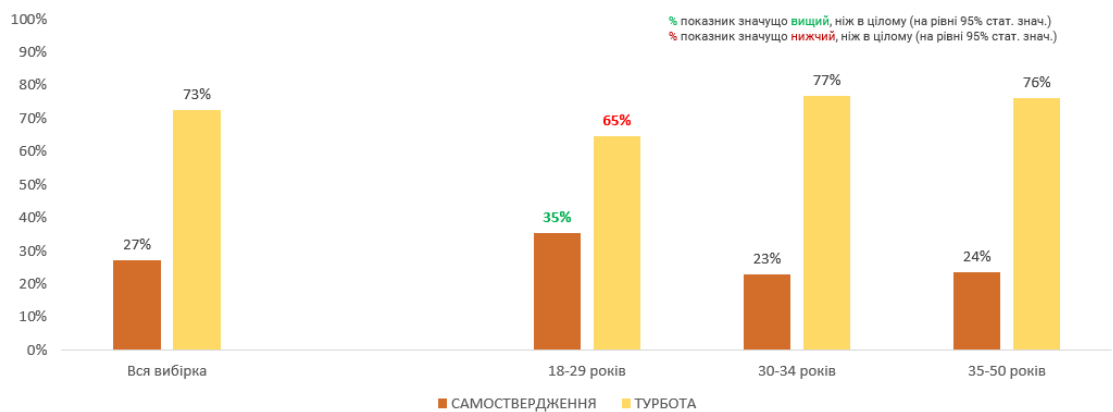


Рис. 4. Розподіл ціннісних орієнтацій жінок за віковими групами

Наявність дітей теж впливає на ціннісні орієнтири чоловіків. Серед чоловіків, які мають дітей віком до 14 років значущо більше, ніж в цілому серед усієї вибірки чоловіків, домінує ціннісна група Турботи (див. рис. 5).

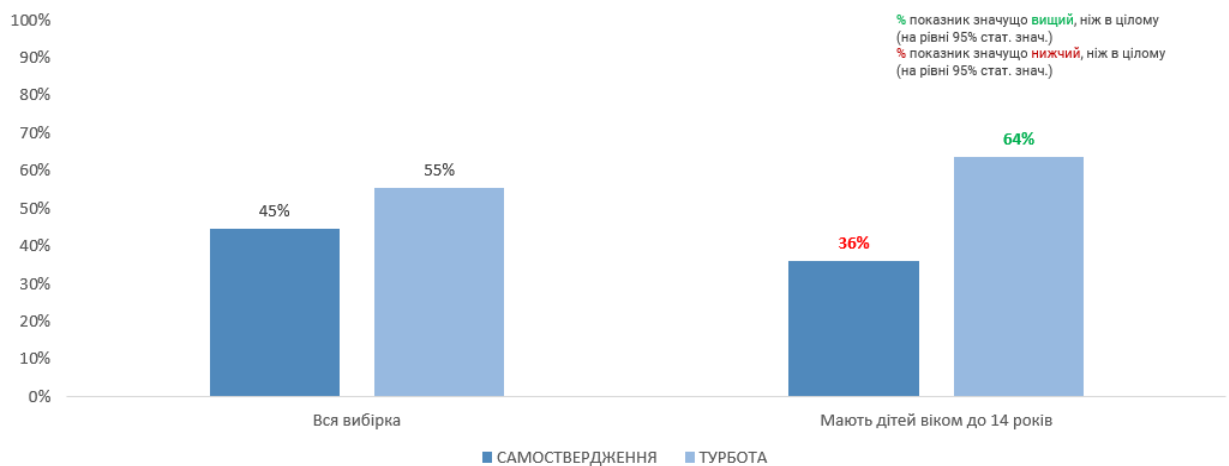


Рис. 5. Розподіл ціннісних орієнтацій чоловіків з дітьми

Подібний гендерний ціннісний розподіл осі Турботи та Самоствердження явно демонструє гендерне виховання та стереотипну заангажованість гендерного розподілу «сфер діяльності». Так для жінок основна життєва ціль – це турбота про дітей / сім'ю, а в чоловіків – добування ресурсів, кар'єра, домінація (у різних сферах: політики, сім'ї тощо) [Гендерна

рівність і розвиток: погляд у контексті європейської стратегії України, 2016, с. 37].

Стосовно осі Консерватизму та Відкритості до змін, то на неї не впливають соціально-демографічні розрізи ні серед жінок, ні серед чоловіків.

Таким чином ми актуалізували та підтвердили, що для України, не дивлячись на декларовану рівність, характерні глибинні гендерні нерівності, що проявляються у вигляді ціннісних орієнтацій та орієнтацій, що може бути наслідком гендерного маркування та впливу суспільних упереджень.

Отже, ми можемо сформулювати **нашу основну дослідницьку гіпотезу**: уявлення та інтерпретації категорії «успіху» та шляхів його досягнення молоддю України відрізняються в залежності від статі.

Висновки до розділу 2

Таким чином, життєвий успіх характеризується як досягнення певними засобами бажаного результату життєвої стратегії, для отримання якого індивід докладає максимум своїх сил і здібностей. У кожної людини своє розуміння категорії «життєвий успіх», багато в чому залежить від рівня її особистісного розвитку та переважання матеріальних, духовних тощо цінностей. Культура ж впливає на формування у великої кількості людей спільних уявлень про те, чим являється успіх, адже головна її функція пов'язана з її можливістю формування та трансляції ціннісних орієнтацій. Культура дозволяє створити певну ієрархію цінностей та установок, які, в свою чергу, зорієнтовують діяльність індивіда. Вона забезпечує процес засвоєння індивідом певних знань, норм і, в даній роботі головне, — цінностей, необхідних для життя в якості повноправного члена суспільства. Що в результаті впливає на загальне розуміння індивідом абстрактних та складних понять, включаючи «життєвий успіх».

Стосовно домінуючих ціннісних орієнтацій в українців, то за даними проведеного репрезентативного онлайн-опитування виявлений прямий

зв'язок між статтю та домінуючими ціннісними осями респондентів. Жінки значущо більше, ніж чоловіки, ставлять на вершину ціннісної ієрархії турботу та відкритість світу й усьому новому. Для чоловіків домінуючими ціннісними орієнтаціями являються традиціоналізм (відкидання та неприйняття всього нового) та прагнення до домінування у вертикальній владній ієрархії. Серед молоді, яка знаходиться приблизно в одній віковій групі з абітурієнтами, ми спостерігаємо значущі відмінності від усієї вибірки: молодь загалом значущо більше схильна до вибору ціннісної осі самоствердження, ніж загалом респонденти у вибірці та значущо менше розділяє цінність турботи. Не дивлячись на те, що у представників жіночої статті віком 18-29 років, все рівно цінність турботи являється домінуючою, але вона значущо менш характерна для їхньої групи, ніж загалом для жінок у вибірці. Для чоловіків віком 18-29 років цей показник залишається домінуючим, але значущо більш виражений, ніж загалом серед усіх чоловіків у вибірці.

РОЗДІЛ 3. ГЕНДЕРОВАНИЙ УСПІХ В СИСТЕМІ КООРДИНАТ УКРАЇНСЬКИХ АБІТУРІЄНТІВ(ОК)

3.1. Інтерпретація успіху абітурієнт(к)ами

Для розкриття інтерпретації категорії «успіху» в межах його формального трактування доречно взяти офіційне джерело. Таким джерелом можна вважати твори в межах зовнішнього незалежного оцінювання з української мови, написання абітурієнтами якого базувалося на їхньому бажанні відповідати соціальним очікуванням, адже від якості його написання та змісту залежить кількість балів, яка безпосередньо впливає на шанси абітурієнта(ки) вступити до закладу вищої освіти. Тобто абітурієнт(к)и при написанні твору ЗНО зацікавлені в тому, щоб висловлювати не тільки свою власну, скільки домінуючу чи очікувану з їх точки зору суспільну думку. Окрім того твір на задану тему в межах ЗНО має чітку, визначену структуровану форму, що полегшує процес аналізу даного джерела.

Твір на ЗНО має чітку структуру, якої потрібно дотримуватися: теза, два аргументи, приклад з літератури або іншого виду мистецтва, приклад з історії або життя, висновок. Твори обов'язково мають більше 100 слів (якщо менше – твір навіть не перевірятимуть), максимального обмеження стосовно кількості слів немає, але оптимальний обсяг – 200- 250 слів. На рисунку 5 схематично показана оптимальна структура твору.

Ми відібрали в межах даного дослідження умову для власного висловлювання: «Сучасний світ став надзвичайно практичним і прагматичним. Багато хто вважає сьогодні, що успішною може бути лише та людина, яка вміє логічно мислити й діяти за чітким розрахунком. Водночас історія доводить, що всі найуспішніші люди насправді були великими мрійниками. Викладіть Ваш погляд на проблему: Що потрібно людині для досягнення успіху в житті?»

10 творів були відібрані з Інтернет-джерел, що вирішувало б етичні проблеми, більшість абітурієнтів(ок), що отримали за твір високий бал,

діляться на форумах та тематичних сайтах, присвячених ЗНО, написаними творами в якості готових прикладів. Саме їх ми і будемо використовувати в межах даного дослідження (додатки: 1-10).

Усередині кожного з нас приховано безліч іпостасей. Людина «складається» з низки суперечливих особистостей. Я вважаю, що мрійник з неймовірною кількістю енергії має такі самі шанси на успіх, як і прагматик, який любить чіткий порядок у всьому.	}	Основна теза
По-перше, романтик живе почуттями, емоціями, ідеями, він не відмовляється від божевільних чи нездійсненних, на думку багатьох, мрій і робить усе для їх здійснення.	}	Перший аргумент
Нещодавно я дивилася телепередачу про звичайного хлопця, який живе в далекій Африці. Він одягнений у прості речі, але запал в очах робить його надзвичайним. Хлопець мріє сконструювати справжній літак. У його будинку стоїть креслень і малюнків. Юнак переконаний, що колись і його творіння здійметься в небо, а він сам точно потрапить до інженерного центру NASA. І якою б нереальною не здавалася мрія цього африканця, та я вірю, що вона обов'язково здійсниться.	}	Перший приклад
По-друге, часто для досягнення успіху потрібен прагматично продуманий план, чіткий розрахунок і логічне мислення.	}	Другий аргумент
Так, потребою самостверджуватися й рухатися вперед переймається Степан Радченко – головний герой урбаністичного роману Валер'яна Підмогильного «Місто». Хлопець намагається наблизитися до міста у своїх вчинках та зовнішності, тому вдається до численних трансформацій. Для Степана література виявилася найдоступнішим способом асиміляції з містянами. Будучи начитаною людиною, Радченко досить швидко досягає успіху.	}	Другий приклад
Таким чином, для досягнення мрій важливо бути не тільки романтиком, охопленим високими ідеями, але й уміти перевіряти реальність і керуватися здоровим глуздом.	}	Висновок

Рис. 5. Оптимальна форма твору ЗНО з української мови

Мета даного дослідження: описати варіанти інтерпретації та характерні риси категорії «успіху» та шляхів його досягнення в залежності від перехрещення ідентичностей (гендерна, поселенська складова) абітурієнтів(ок) закладів середньої освіти 2018/2019 навчального року.

Методом аналізу текстового масиву було обрано семіотичний аналіз. Він дасть можливість більш глибокого аналізу зібраних даних, оскільки сам аналіз припускає, що мова є знаковою системою, і відповідно всі слова можна маркувати певним знаком, який у свою чергу може набувати різного значення [Пірс с. 82]. Як саме семіотичний аналіз може бути корисним в межах наших дослідницьких завдань? Насправді, оскільки ми аналізуємо трактування успіху, як результат у фокус аналізу потрапляє подача цієї ідеї у вигляді звернень абітурієнтів(ок) до конкретних історичних персоналій, героїв художніх творів, чи персонажів із життєвих ситуацій, які є головними знаками

в аналізі. За допомогою ж семіотичного аналізу можна спробувати прослідкувати присутність тих чи інших знаків, використання яких є одним із засобів аргументації абітурієнтами головної тези їхніх творів.

Метод наративної семіотики в даному випадку не підходить, оскільки тексти ЗНО мають офіційний характер і не відображають емоції автора, вони зазвичай мають нейтральний тон і не являються оповіддю.

Соціологія як наука про суспільство, безпосередньо повинна ґрунтуватися на принципах гуманізму, соціальної відповідальності та загальнолюдських цінностях. З метою ефективної організації, обґрунтування та управління соціологічними дослідженнями науковцями розроблений Кодекс професійної етики соціолога. Згідно з даним документом дослідники повинні реалізовувати свою діяльність.

Тести ЗНО відібрані з Інтернет-джерел, оскільки більшість абітурієнтів, що отримали за твір високий бал, діляться на форумах та тематичних сайтах, присвячених ЗНО. Таким чином, використовуючи та аналізуючи їх, ми не порушуємо етичних аспектів дослідження, оскільки дані є публічними та знаходяться у вільному доступі, відповідно.

У той же час, в рамках етичних аспектів аналізу нечислових даних у роботі буде забезпечене представлення результатів дослідження в узагальненому вигляді, оскільки мета дослідження не передбачає протилежне.

Дослідження носить не репрезентативний пілотний характер, оскільки вибір творів ЗНО визначався їх доступом, а не принципами вибірки, тому усі змістовні висновки за цією емпіричною базою носять пілотний характер та є підставою для подальшої емпіричної перевірки.

3.2. Соціоструктурні фактори сценаріїв життєвого успіху

Перевагою семіотичного аналізу є більш глибока інтерпретація, оскільки в семіотичному аналізі слово є знаком та системою знаків, за якими можуть

приховуватися культурні значення. Так, Ч. Пірс пропонує наступну типологію знаків:

- Знаки-ікони, які виконують функцію передачі ідей та репрезентують речі, просто імітуючи їх;
- Знаки-вказівники - виокремлюючи їх, ми аналізуємо причинно-наслідкові зв'язки з об'єктом;
- Знаки-символи - не мають видимого зв'язку між знаком та об'єктом. Знаки такого роду здебільшого вважаються умовними та метафоричними [Пірс, с. 84-85].

Аналізуючи текстовий масив даних в рамках семіотичного методу, будуть задіяні два останніх типи – знаки-вказівники та знаки-символи, оскільки до знаків-ікон Ч. Пірс відносить саме візуальні та графічні зображення (і у зв'язку з цим дана група знаків буде проаналізована в рамках подальшого аналізу візуальних об'єктів).

Аналізуючи знаки-вказівники успіху і шляхів його досягнення, ми говоримо про причинно-наслідкові зв'язки. До найбільш характерних ми віднесли:

1. Безпосередньо принципи, що, у викладенні абітурієнтів, є основними «рушіями» на шляху досягнення успіху: 1) поставлення цілі та впевненого шляху до неї (цілеспрямованість), 2) працьовитість, 3) активні дії та енергія побороти перешкоди (наполегливість), 4) іти за мрією та вірити (бажання).

«Я вважаю, що мрійник з неймовірною кількістю енергії має такі самі шанси на успіх, як і прагматик, який любить чіткий порядок у всьому.» (Дод.2. Дівчина, місто)

«Гадаю, наполегливість і цілеспрямованість – ключ до успіху.» (Дод.6. Хлопець, місто)

«На моє глибоке переконання, для досягнення успіху людині потрібно наполегливо йти до своєї мети, багато працювати й уміти брати на себе відповідальність.» (Дод.9. Хлопець, село)

2. Та, відповідно, риси, за допомогою яких абітурієнт(к)и успіх інтерпретують та характеризують: 1) результат роботи та докладених зусиль, 2) суспільне визнання, 3) задоволеність життям, 4) в 1 випадку з 10 згадується багатство.

«Як на мене, успіх – це коли докладені людиною зусилля в якійсь сфері життя приносять позитивний результат та моральне задоволення.» (Дод.7. Хлопець, місто)

«Успішна людина в сучасному розумінні – це той, хто досяг визнання, популярності, багатства.» (Дод.10. Хлопець, місто)

«...успішність людини може виміряти лише сама людина. Те, наскільки вона задоволена своїм життям, і є її успіх.» (Дод.7. Хлопець, місто)

До знаків-символів ми загалом можемо віднести всі ті художні та історичні постаті, до яких у своїх прикладах зверталися абітурієнт(к)и. Це переважно головні герої таких художніх творів: двічі згадувався герой твору «Місто» В. Підмогильного (рішучість, наполегливість і конформність, суспільне визнання, егоїзм), двічі - «Камінний хрест» В. Стефанника (працьовитість, відданість справі без отримання чіткого позитивного результату, альтруїзм), двічі - «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» П. Мирного (наполегливість, працьовитість, досягнення матеріального добробуту, егоїзм) та один раз - «Роксоляна» О. Назарука (кмітливність, цілеспрямованість, суспільне визнання). Також до символів також можемо віднести й згадки відомих осіб: С. Джобса, В. Кличка, Наполеона I Бонапарта, що теж символізують ціленаправленість та суспільне визнання. У двох випадках згадувалися як приклади успішності близькі абітурієнту(ці) особистості (знайома та сестра (матеріальний добробут та саморозвиток)).

Тобто домінує уявлення та визнання саме «успіху-боротьби».

Також в усіх випадках успіх інтерпретують та пояснюють винятково використовуючи іменники однини: у прикладах згадуються не команди чи сім'ї, а один певний персонаж, під час аргументації використовуються іменники «людина», «особа» та похідні лише в однині. Це вказує на трактування успіху як індивідуального досягнення та розуміння його як певного піднесення конкретної людини, а не спільноти, групи людей чи організації.

«Юнак самотійно опанував правила написання сценарію та згодом досяг великих успіхів у цій справі. І критик, який спершу навіть не бажав вислухати хлопця, дав позитивну оцінку його творам.» (Дод.6. Хлопець, місто)

«...його способу досягнення успіху в житті хлопець цілком може бути поцінований як взірець: усе, що бідний сирота мав, у тім числі й успішність, він заробив важкою працею рук своїх.» (Дод.4. Дівчина, село)

«Зараз Олена живе в іншій країні, має власну фірму, подорожує по світу та матеріально допомагає нашим батькам.» (Дод.5. Дівчина, село)

Отже, що ж абітурієнт(к)и вкладають в поняття «успіх» при написанні тексту, зорієнтовуючись на соціальні очікування: успіх переважно – це результат наполегливої праці, певний стан благополуччя та задоволеності життям, це суспільне визнання та загалом його схвалення діяльності індивіда чи наслідків цієї діяльності (матеріальної чи нематеріальної) – певна невелика перемога. З прикладів, наведених у текстах успіх – не кінцева мета життя, але загальний результат, що має довготривалий ефект та загалом характеризується більше суспільним визнанням та внутрішнім відчуттям досягнення, а не зовнішніми матеріальними ознаками (на матеріальному у переважній більшості випадків увага не акцентується). Також успіх переважно

егоїстичного характеру направлений не на допомогу іншим чи на спільне досягнення мети групою осіб, а на досягнення і забезпечення індивідуальних потреб.

Для дівчат характерне протиставлення успіху поняття «манни небесної», тобто благ, які людина отримує без прикладання зусиль. Тобто під час пояснення власної інтерпретації шляху досягнення успіху визнається процес праці та боротьби, а на противагу ставиться поняття «везіння» або явної допомоги. Досягнення отримані легким шляхом не визнаються абітурієнтками як успішні.

«Не можна чекати «манни небесної», треба досягати успіху самотійно. Тільки тоді людина отримає повагу від інших, і буде почуватися впевнено в собі і своїх силах.» (Дод.1. Дівчина, місто)

«Подивімося, хто найбільш успішний у цьому світі? Ті, хто чекають «манни небесної», чи ті, хто цю «манну» крупинка по крупинці збирають щоденною працею? Як на мене, то, безперечно, другі.» (Дод.4. Дівчина, село)

«Нехай витрачається багато часу, але ж набагато приємніше усвідомлювати, що людина сама дійшла до бажаної мети, без допомоги інших.» (Дод.1. Дівчина, місто)

Це можна пояснити «боротьбою» абітурієнток з суспільними стереотипами, що дівчині для отримання благ, не завжди потрібно докладати зусилля, досить мати того, хто ці блага забезпечить, якого потрібно чекати, як «принца на коні».

«Батьки сподіваються, що донька буде наслідувати їх і згодом стане гідною заміною. Але Соломія думає лише про відпочинок з друзями та побачення і вважає, що навчання не для неї.» (Дод.3. Дівчина, місто)

Також абітурієнтки згадують та наводять у прикладах успішних представниць жіночої статі: Роксолян, старшу сестру. В усіх інших

прикладі успішності згадуються лише представники чоловічої статі, навіть з літературних творів. Також про успішних жінок жодного разу не згадали хлопці-абітурієнти.

Для хлопців же характерне дещо інше протиставлення. У них анти-успіхом є бар'єри, що призводять до невдач і не бажання чи не вміння з ними справлятися. Для абітурієнтів характерний «успіх-боротьба» як те, що досягається винятково впертістю та абсолютною ціленаправленістю. Скоріше це пояснюється маскулінним стереотипом «воїна», який має перемогти битву отримавши у процесі боротьби «поранення».

«По-друге, коли трапляються невдачі, більшість людей знаходить різні виправдання або звинувачує інших.» (Дод.9. Хлопець, село)

«Та мало хто пригадує ті сторінки біографії Кличка, коли він уже втрачав віру в себе та планував залишити спорт[...]Проте Віталій зібрався з силами і завоював пояс чемпіона.» (Дод.б. Хлопець, місто)

Також абітурієнти не спростовують такі шляхи досягнення успіху, як допомога інших та удача.

«Деякі з них народилися в заможних родинах та скористалися цією перевагою, а інші – заробили все з нічого своєю працею, талантом та не без допомоги везіння.» (Дод.10. Хлопець, село)

Стосовно ж типу населеного пункту, то абітурієнт(к)и з міст надають поняттю «успіх», окрім спільного практично для всіх творів соціального визнання, трактування власного задоволення. Тобто якщо людина в даний момент живе тим життям, якого вона прагнула, то її вже можна назвати щасливою. Також абітурієнт(к)и з міст признають, що успіх характерний як для мрійників, так і для прагматиків. Тобто для містян характерне визнання різних «видів» успіху: кар'єра, творчість, самовдосконалення, моральне задоволення чи матеріальний статус.

Таке прийняття різноманіття трактувань успіху пояснюється високою гетерогенністю населення міст, де абітурієнт(к)и звикли стикатися з представниками різних культурних та ціннісних орієнтацій та навчилися їх визнавати.

«Для одних — це дарунок долі, батьків, для інших — умова, яку забезпечує хтось за великі гроші.» (Дод.1. Дівчина, місто)

«Те, наскільки вона задоволена своїм життям, і є її успіх. Лише сама людина знає, чого вона хоче, що вона для цього зробила й що врешті отримала.» (Дод.7. Хлопець, місто)

«Я вважаю, що мрійник з неймовірною кількістю енергії має такі самі шанси на успіх, як і прагматик, який любить чіткий порядок у всьому.» (Дод.2. Дівчина, місто)

Стосовно абітурієнтів(ок) із сіл, то для них найбільш характерне, окрім визнання, інтерпретація успіху як матеріального благополуччя. Із прикладів, які вони наводять (Грицька із «Хіба ревуть воли, як ясла повні») та згадувань практично лише фізичних благ, як фінальної мети діяльності людини на шляху до успіху, можемо зробити висновок, що для них найбільш характерне одиничне розуміння поняття успіху, на відміну від містян. Також лише для селян характерне поєднання поняття успіху із поняттям користі не лише для себе, але й для інших. Бути корисним іншим, внести свій вклад у спільноту – один із варіантів шляху досягнення або визнання результату успіху.

«Успішна людина в сучасному розумінні – це той, хто досяг визнання, популярності, багатства.» (Дод.10. Хлопець, село)

«Яскравим прикладом може слугувати Грицько, герой роману Панаса Мирного «Хіба ревуть воли, як ясла повні?». [...] Хоча дитинство було жорстоким, але він виріс роботязим, адже він постійно мріяв про заможне життя.» (Дод.5. Дівчина, село)

«Щоб заробити визнання та гроші, треба дати людям щось потрібне, корисне, те, що покращить їм життя.» (Дод.10. Хлопець, село)

Це, по-перше, пов'язано із доволі розповсюдженою проблемою «бідності сіл» та недостачі або відсутності в них можливості придбати потрібну матеріальну річ. По-друге, села більше закриті в собі, ніж міста, та переважно складаються із людей, які розділяють один культурний код, що і призводить до більшої уніфікації у розумінні ціннісно-культурних понять, особливо абстрактних.

Таким чином ми можемо дійсно підтвердити нашу основну гіпотезу про те, що трактування успіху та шляхів його досягнення серед абітуріантів(ок) різної статі і різних розмірів/типів населеного пункту відрізняються.

Висновки до розділу 3

Результати аналізу текстових масивів показали, що успіх, який абітурієнт(к)и описують з точки зору покладених на них соціальних очікувань, – це найчастіше результат наполегливої праці, певний стан благополуччя та задоволеності власним життям індивідом, це суспільне визнання, яке оцінює результат роботи індивіда як щось корисне, важливе. З прикладів, наведених у текстах ЗНО ми прийшли до висновку, що успіх – не кінцева мета життя, але загальний результат, є довгостроковим внутрішнім відчуттям досягнення «вершини», без явного акцентування на матеріальному благополуччі. Також успіх має переважно індивідуаліський характер, тобто направлений не на допомогу іншим чи на ціль, яку розділяє група людей і спільно до неї іде, а на досягнення і забезпечення лише індивідуальних потреб.

Інтерпретація успіху дійсно залежить від статі абітурієнта(ки) та від типу та розміру населеного пункту в якому він проживає. Абітурієнтки розуміють боротьбу за успіх, як протиставлення «везінню» або допомоги

сторонніх осіб, для абітурієнтів – це боротьба з перепонами та виклики, що перевіряють твердість характеру також це готовність «падати та вставати». Для абітурієнтів(ок) із міст характерне трактування успіху, як те, що принесе задоволення людині, яка його досягла, також вони визнають різні шляхи його інтерпретації та досягнення. Для абітурієнтів(ок) із сіл, це досягнення матеріальних благ та принесення користі оточуючим чи загалом суспільству.

ВИСНОВКИ

Поняття «життєвий успіх» визначається в уявленнях особистості у вигляді смислових конструкцій, зв'язків. Щодо цілісної картини про феномен ціледосягнення, успіху в тій чи іншій спільності, в тому чи іншому соціумі, — може бути представлена сукупністю індивідуальних смислів успіху окремих особистостей. Культура ж забезпечує процес засвоєння індивідом певних знань, норм і, в даній темі головне, — цінностей, необхідних для життя в якості повноправного члена суспільства. Що в результаті впливає на загальне розуміння індивідом абстрактних та складних понять, включаючи поняття «життєвий успіх».

Дане поняття також може, на прикладі даної роботи, досліджуватися в гендерному аспекті: аналіз літератури показав, що для українського суспільства на даний момент характерні не лише така ознака патріархального устрою, як «скляна стеля», а й інтерпретація категорії «успіху» в залежності від статі відрізняється: для жінок успіх передбачається, в першу чергу, як досягнення в приватній та сімейній сфері, в той момент як для чоловіків дана сфера взагалі не стосується успішності.

Дослідження ціннісних орієнтацій українців, проведене в жовтні 2021 року, підтверджує описаний в попередньому абзаці висновок: для жінок найважливішими цінностями є турбота про оточуючих та згрупований показник ціннісної осі «Відкритості до змін», до якої належать цінності гедонізму, самостійності та нових емоцій/досвіду, для чоловіків же характерні владні цінності та традиціоналізм. Якщо ми розуміємо успіх як вершину ціннісної ієрархії, то успіхом для жінок в даному випадку є найвище досягнення в «класичній» патріархальній сфері домашнього господарства та позиції підлеглої особи в цій сфері. Для чоловіка – уявлення про кар'єриста, який прагне і досягає владних вершин, бореться з конкуренцією та добивається високих матеріальних статків, тобто позиція «здобувача ресурсів», не схильного і не приймаючого які-небудь зміни.

З даного ж аналізу ми помітили, що у розрізі вікових груп акценти та ціннісні преференції відрізняються від загалом серед представників різних статей: молоді жінки, як і чоловіки, віддають значуще більше перевагу цінності самоствердження (боротьби за владу у вертикальній ієрархії), ніж загалом українки та українці відповідно. Отже, позиція молоді стосовно ціннісних орієнтацій та розуміння категорії успіху відрізняється від позицій інших вікових груп. Саме ця гіпотеза була перевірена в останньому розділі даної роботи.

Для аналізу були взяті масиви есе ЗНО з української мови, тема якого стосувалася успіху та шляхів його досягнення, в межах якого ми виявили два аспекти, в межах яких інтерпретація успіху в абітурієнтів(ок) відрізнялися: стать та тип населеного пункту, в якому вони проживають. Для абітураєнтів(ок) успіх – це складний шлях цілеспрямованої боротьби та важкої роботи, але для абітурієнок він протиставляється «везінню» та допомозі покровителів, а в абітурієнтів – зневірі, невдачі, «падінню». Стосовно ж містян, то успіх розуміється як комбінація таких ознак, як суспільного визнання та власної задоволеності життям, щастя, а для жителів сільської місцевості – суспільного визнання та матеріального благополуччя. Також абітурієнт(к)и з міст признають різні шляхи досягнення успіху (і боротьба, і «співпадіння», і допомога), а абітурієнт(к)и із сіл – приймають лише модель успіх-боротьба.

Стосовно перспектив подальших досліджень: дана тема потребує доопрацювання додаткових методів дослідження для виявлення ще більш глибоких розрізень в шляхах досягнення успіху та пошуків додаткових розрізів та диференціацій в інтерпретації «успіху».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бевзенко Л. Жизненный успех, ценности, стили жизни [Електронний ресурс]: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/90355> ;
2. Гендерна рівність і розвиток: погляд у контексті європейської стратегії України, 2016 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://razumkov.org.ua/upload/Gender-FINAL-S.pdf>.
3. Гончарук Г. Жінка в управління та бізнесі. Реалії і перспективи [Електронний ресурс]: <http://forum2002.fem.org.ua/dopovid.htm>
4. Городняк І. Сучасні типи особистостей щодо досягнення успіху / І. Городняк //Соціальна психологія: укр. наук. журн. – К., 2008. — №6. – С.43-48;
5. Злобина Е., Бевзенко Л. Образы успеха – опыт визуального исследования – К.: ИС НАНУ, 2012. – 236 с.;
6. Зобов Р. Жизненный успех в современном обществе / Вестник Санкт-Петербургского университета. Серия 12. Социология / 2013 / с. 136-152;
7. Караханян Є. В., Соціально-філософська концепція успіху. Автореферат. Дисертація. С., 2008 — 210 з. Наукова бібліотека дисертацій і авторефератів;
8. Круглова О. Гендерний аспект управління: жінки керівники [Електронний ресурс]: http://istok.ucoz.ua/publ/gendernij_aspekt_upravlinnja_zhinki_kerivniki_kruglova_olena/1-1-0-16
9. Лазорко О. Гендерні особливості менеджерів промислових підприємств [Електронний ресурс]: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=6&n=43&c=879>
10. Офіційний сайт ТОВ «ДігДата» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://digdata.com.ua/index.php/uk/home/>.

11. Офіційний сайт панелі ТОВ «ДігДата» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://ddpanel.com.ua/>.
12. Офіційний сайт методології European Social Survey [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.europeansocialsurvey.org/docs/methodology/ESS1_human_values_scale.pdf.
13. Рітцер Дж. Сучасні соціологічні теорії: 5-е изд. — СПб .: Питер, 2002. — с. 587;
14. Сімона де Бовуар. Друга стать (у 2-ох томах). — Київ: Основи, 2017. — 368 с. ISBN 978-966-500-799-9
15. Совенко О. Гендерний дискурс у сучасних медіа (на матеріалах моніторингу регіональної преси 2017-2018) [Електронний ресурс]: <https://genderindetail.org.ua/library/ukraina/genderniy-diskurs-u-suchasnih-media-na-materialah-monitoringu-regionalnoi-presi-2017-2018-134487.html>
16. Сохань Л.В., Головаха Е.И., Ануфриєва Р.А. Психологія життєвого успіха; Отв. Ред.. Н. И. Соболева. –К. : НАН України. Інститут соціології, 1995. – 150 с.;
17. Соціологія: короткий енциклопедичний словник /під ред. В. Воловича. Соціологічна асоціація України. Київ: Укр. Центр духовної культури, 1998. 736 с.;
18. Целякова О. М. Духовність і ціннісні орієнтації студентської молоді України в трансформаційному суспільстві [Електронний ресурс] / О. М. Целякова // Гуманітарний вісник ЗДІА. – 2009. – Вип. 38. – Режим доступу: http://zgia.zp.ua/gazeta/VISNIK_38_22.pdf.
19. Якутіна О. І. Соціальні практики успіху: дискурс повсякденності і соціально-філософське поняття. Доц., доктор філософ. наук. К., — 2011.
20. Beck U. World at Risk. — Cambridge: Polity Press, 2010. — P. 10.

21. Durkheim, E. (1893). *The Division of Labour in Society*. New York: The Free Press.
22. Global Institute for Women's Leadership, Policy Institute i Ipsos MORI, 2019 [Электронный ресурс]: <https://www.ipsos.com/sites/default/files/ct/news/documents/2019-11/what-helps-or-hinders-women-s-equality.pdf>
23. Jerry Welkenhuysen-gybels, Jaak Billiet, Bart Cambré. Adjustment for Acquiescence in the Assessment of the Construct Equivalence of Likert-Type Score Items [Электронный ресурс] // *Journal of Cross-Cultural Psychology* · November 2003 – Режим доступа: https://www.researchgate.net/publication/237937669_Adjustment_for_Acquiescence_in_the_Assessment_of_the_Construct_Equivalence_of_Likert-Type_Score_Items.
24. Peirce S. C., (1868), "Questions concerning certain Faculties claimed for Man", *Journal of Speculative Philosophy* v. 2, n. 2, pp. 103–14.
25. Peter L. Berger, Thomas Luckmann. *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge*. Anchor, 1967.
26. Schwartz S.H. Universals in the content and structure of values: Theory and empirical tests in 20 countries // M. Zanna (ed.). *Advances in experimental social psychology*. N.Y.: Academic Press, 1992. Vol. 25. P. 1–65.
27. Veblen T. *The Theory of the Leisure Class: An Economic Study of Institutions*. New York: The Macmillan Company, 1899;
28. Wirth L. *Breaking through the Glass Ceiling: Women in Management*/ L. Wirth. – Geneva: ILO, 2001. – 186 pp.

ДОДАТКИ

Додаток 1. Дівчина (місто)

Існує багато думок щодо досягнення людиною життєвого успіху. Для одних — це дарунок долі, батьків, для інших — умова, яку забезпечує хтось за великі гроші. Я вважаю, що здобуття бажаного залежить лише від особистих сил та життєвої позиції. Слід досягати усього самому, це робить нас сильнішими, витривалішими, мудрішими, розумнішими. Це принизливо вимагати щось від батьків.

Підтвердженням моєї думки є те, що, по-перше, багато людей мають надію лише на себе, на свої сили й розум. Вони не чекають дарунка долі або того, що хтось забезпечить їм гарне життя. Саме такі люди заслуговують на повагу інших.

Саме таким є мій працелюбний народ. Українці все життя трудилися для того, що виживати й доводити, що мають право на щасливе майбутнє. Про працьовитість нашого народу свідчить багато приказок, повістей, творів. Яскравим прикладом може слугувати психологічна новела Василя Стефаника «Камінний хрест». У творі розповідається про еміграцію галицьких селян до Канади у пошуках кращого життя. Також автор підкреслює єдність Івана Дідуха зі своєю землею. Односельчани називали його газдою, адже він тяжко працював на благо родини, а коли запропонували їхати до Канади, говорив: «...де мені, переломаному, до ходів? Я зробок — ціле тіло мозиль, кості дрихлаві, що заки їх рано зведеш докупи, то десіть раз йойкнеш!» Новела Василя Стефаника має багато символічних деталей і образів. Камінний хрест уособлює в собі страшну, важку, страдницьку роботу селянина над землею, яка, на жаль, не може повністю прогодувати його родину. Усе життя чоловік працював на своїй ниві, багато сил їй віддав. Усе ж таки те, що він має в Україні, він отримав лише за допомогою власних сил. Його портретної характеристики не описано, проте сказано, що зовнішність його була дуже негарною, бо він був зігнутий у дугу тяжкою працею.

По-друге, набагато більше цінується те, що досяглося власними силами. Нехай витрачається багато часу, але ж набагато приємніше усвідомлювати, що людина сама дійшла до бажаної мети, без допомоги інших.

Яскравим прикладом може слугувати Роксоляна з однойменної повісті видатного українського письменника Осипа Назарука. Головною думкою є те, що мудрість, кмітливість, велика сила волі, робота над собою здатні вивищити людину. Сільська дівчина Настя, котра спочатку була полоненою татар, стала дружиною султана Сулеймана. Вона пройшла довгий шлях, доки дісталася своєї мети. Дівчина активно вивчала турецьку мову, прийняла мусульманство, вивчила звичаї та традиції величної Османської імперії, багато сил витратила на те, щоб стати поважною Хюррем Султан і просто щасливою людиною. Так, іноді Роксоляна була жорстокою. Це заради того, щоб довести всім, що вона — особистість, яка досягне бажаного результату навіть у чужій державі. Роксоляна сама зробила себе успішною. Вона не чекала допомоги ні від кого, бо була сама-самісінька у ворожій державі. З часом Роксоляна вивчила ще декілька мов, активно займалася благодійною діяльністю, піклувалася про своїх діточок, усім серцем любила Сулеймана. Саме її син став спадкоємцем султана. Роксоляна довела всім свою могутність. Усе те, що вона мала, вона отримала за допомогою власних сил.

Отже, ми переконалися, що щастю обов'язково передує нелегка робота. Не можна чекати «манни небесної», треба досягати успіху самотійно. Тільки тоді людина отримає повагу від інших, і буде почуватися впевнено в собі і своїх силах.

Додаток 2. Дівчина (місто)

Усередині кожного з нас приховано безліч іпостасей. Людина «складається» з низки суперечливих особистостей. Я вважаю, що мрійник з

неймовірною кількістю енергії має такі самі шанси на успіх, як і прагматик, який любить чіткий порядок у всьому.

По-перше, романтик живе почуттями, емоціями, ідеями, він не відмовляється від божевільних чи нездійсненних, на думку багатьох, мрій і робить усе для їх здійснення.

Нещодавно я дивилася телепередачу про звичайного хлопця, який живе в далекій Африці. Він одягнений у прості речі, але запал в очах робить його надзвичайним. Хлопець мріє сконструювати справжній літак. У його будинку стоси креслень і малюнків. Юнак переконаний, що колись і його творіння здійметься в небо, а він сам точно потрапить до інженерного центру NASA. І якою б нереальною не здавалася мрія цього африканця, та я вірю, що вона обов'язково здійсниться.

По-друге, часто для досягнення успіху потрібен прагматично продуманий план, чіткий розрахунок і логічне мислення.

Так, потребою самостверджуватися й рухатися вперед переймається Степан Радченко – головний герой урбаністичного роману Валер'яна Підмогильного «Місто». Хлопець намагається наблизитися до міста у своїх вчинках та зовнішності, тому вдається до численних трансформацій. Для Степана література виявилася найдоступнішим способом асиміляції з містянами. Будучи начитаною людиною, Радченко досить швидко досягає успіху.

Таким чином, для досягнення мрій важливо бути не тільки романтиком, охопленим високими ідеями, але й уміти перевіряти реальність і керуватися здоровим глуздом.

Додаток 3. Дівчина (місто)

Я твердо переконана в тому, що на шляху до досягнення успіху не важливий матеріальний чи соціальний стан людини. Адже лише завдяки

плідній праці можна досягти висот у певній сфері діяльності. Наведу кілька переконливих, на мою думку, аргументів і прикладів.

По-перше, вдосконалення вмінь та робота над помилками – ключ до успіху. Скарбниця української літератури наводить чимало прикладів щодо цього аргументу. У зв'язку з порушенням проблемою хочеться згадати урбаністичний роман Валер'яна Підмогильного «Місто», у якому автор, змальовуючи підкорення людиною столиці, виводить образ працюючого Степана Радченка. Хлопець-сирота приїхав на навчання до Києва. Розуміючи, що конкуренція досить серйозна, він почав вдосконалюватись та працювати над помилками. Згодом плідна праця Степана таки дала плоди – хлопець став шанованим гостем на різних літературних заходах і навіть почав викладати в університеті.

По-друге, часто буває й так, що діти з високоповажних і розумних сімей соромлять своїх батьків. Щодо цього аргументу, то найпереконливішим прикладом із життя може слугувати поведінка моєї знайомої Соломії. Сім'я дівчини володіє мережею пекарень, тому вона й навчається на факультеті харчових технологій. Батьки сподіваються, що донька буде наслідувати їх і згодом стане гідною заміною. Але Соломія думає лише про відпочинок з друзями та побачення і вважає, що навчання не для неї. Таким чином, настанови рідних не допомагають дівчині, адже у неї самої немає бажання.

Отже, для того щоб досягти успіху, потрібно постійно працювати над собою. В іншому ж випадку не допоможуть ні батьки, ні статки.

Додаток 4. Дівчина (село)

Я цілком упевнена в тому, що досягнення людиною бажаного цілком залежить від її активної життєвої позиції, намагання зробити все, що в її силах, задля того, щоб мрія стала реальністю. З огляду на це не можу не погодитися

з думкою, що життєвий успіх цілком залежить від часто нелегкої роботи людини в напрямку його здійснення.

Спробую аргументувати виправданість такого погляду, звернувшись передусім до того, що говорить із цього приводу найбільший знавець людини й життя — наш народ.

Аналізуючи фольклорну спадщину, можна виразно побачити, що для народного світогляду безперечним законом життя є пряма залежність між працьовитістю людини та її успішністю й, навпаки, між її неуспішністю й лінивистю. Гляньмо, наприклад, на приказки й прислів'я, де в афористичній формі відбилися ці уявлення: «Під лежачий камінь вода не тече», «Хто не працює — той не їсть», «Терпіння і труд усе перетруть»... Навіть на прикладі цього коротенького переліку можна побачити, що в народі живе чітке переконання в тому, що саме праця є запорукою досягнення бажаних результатів, успіху.

Ще одним доказом виправданості думки про те, що успішність цілком залежить від наполегливої роботи людини, може слугувати й сама логіка життя. Подивімося, хто найбільш успішний у цьому світі? Ті, хто чекають «манни небесної», чи ті, хто цю «манну» крупинка по крупинці збирають щоденною працею? Як на мене, то, безперечно, другі. Саме їм вдасться досягти так бажаного кожною людиною успіху й щастя в житті. Яскравим зразком людини, яку можна зарахувати до другої групи, для мене є Грицько — один із персонажів роману Панаса Мирного «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» Одразу зазначу, що із суто людського боку Грицько мені аж зовсім не імпонує, однак із боку його способу досягнення успіху в житті хлопець цілком може бути поцінований як взірець: усе, що бідний сирота мав, у тім числі й успішність, він заробив важкою працею рук своїх.

Репрезентовані мною аргументи й приклади, звичайно, лише частка того, що я могла б запропонувати для доведення виправданості своєї позиції в питанні залежності успіху людини від її працьовитості. Утім, і наведеного

достатньо для того, щоб з упевненістю зробити висновок: успіх людини — робота рук її самої.

Додаток 5. Дівчина (село)

На мою думку, щоб досягти успіху, потрібно витратити багато сил та часу. Успіх приходить до людини, яка ніколи не зупиняється та постійно підкорює нові вершини. Також на наші досягнення впливають різні фактори, насамперед: освіта, матеріальне забезпечення, характер, уміння відстоювати свою думку та добиватися мети. А це під силу лише сильній духом людині.

По-перше, аргументом на підтвердження моєї думки може бути те, що цілеспрямована, працелюбна, розумна людина з нестандартним мисленням швидше стане успішною, ніж та, що живе у своєму сірому світі, нічого не роблячи, ще й нарікаючи на інших у своїх невдачах.

Яскравим прикладом може слугувати Грицько, герой роману Панаса Мирного «Хіба ревуть воли, як ясла повні?». Одразу зазначу, що Грицько мені аж зовсім не імponує, однак із боку його способу досягнення успіху в житті хлопець цілком може бути взірцем. Усе, що бідний сирота мав, у тім числі й успішність, він заробив важкою працею своїх рук. Хоча дитинство було жорстоким, але він виріс роботящим, адже він постійно мріяв про заможне життя.

По-друге, людина, яка прагне нових знань і самореалізації, обов'язково доб'ється великого успіху в житті. Головне бути впевненою у своїх можливостях і дуже цього хотіти.

Хочу навести приклад із власного життя, моя старша сестра – Олена з дитячих років займалась своєю освітою, саморозвитком, вивчала іноземні мови та ніколи не зупинялась на своїх помилках і невдачах. Зараз Олена живе в іншій країні, має власну фірму, подорожує по світу та матеріально допомагає нашим батькам. Цього всього вона досягла своєю працею.

Таким чином можна зробити висновок: стати успішною людиною не так просто, як здається, але цілком можливо. Потрібно багато працювати та вірити в себе. Успіх людини — робота рук її самих.

Додаток 6. Хлопець (місто)

Кожна людина прагне у своєму житті досягти успіху та самореалізуватися. Проте добре відомо, що не кожному це під силу. Варто пригадати слова французького імператора Наполеона I Бонапарта: «Перемога належить найнаполегливішим». Я не можу не приєднатися до такого погляду. Гадаю, наполегливість і цілеспрямованість – ключ до успіху. Спробую пояснити, що саме дає мені підстави так думати.

По-перше, люди, які поставили перед собою ціль і впевнено крокують до неї, перемагають усі перешкоди, завжди досягнуть свого. Вони готові віддати себе важкій праці та постійно самовдосконалюватись.

Проілюструвати це твердження може роман В.Підмогильного «Місто». Головний персонаж твору – Степан Радченко, сільський хлопець, який поїхав до великого міста вчитися.

У Києві він відкриває в собі талант письменника. Завдяки наполегливості, рішучості та вмінню зосередитися на поставленій меті Степан пише твори, які друкують у газетах. Та Радченко не зупинився на цьому. Юнак самостійно опанував правила написання сценарію та згодом досяг великих успіхів у цій справі. І критик, який спершу навіть не бажав вислухати хлопця, дав позитивну оцінку його творам.

По-друге, успіх приходить до того, хто, попри невдачі, знаходить у собі сили встати й піти далі. Тут варто згадати українського боксера Віталія Кличка. Це зараз він успішний, відомий, є чемпіоном світу з боксу. Та мало хто пригадує ті сторінки біографії Кличка, коли він уже втрачав віру в себе та

планував залишити спорт. Адже після кількох поразок уже не хочеться йти далі. Проте Віталій зібрався з силами і завоював пояс чемпіона.

Отже, підсумовуючи сказане, можна зробити висновок, що успіх приходить у житті до тих людей, які впевнено йдуть до поставленої цілі. Потрібно бути наполегливим, вольовим та цілеспрямованим, щоб домогтися чогось у цьому житті. Варто не боятися невдач та вірити у власні сили.

Додаток 7. Хлопець (місто)

Щоб зрозуміти, як стати успішною людиною, необхідно спочатку визначитися, що є успіх для людини. Як на мене, успіх – це коли докладені людиною зусилля в якійсь сфері життя приносять позитивний результат та моральне задоволення. Своїх перших успіхів ми досягаємо ще малечою. Безпомічні немовлята з часом роблять свої перші кроки та промовляють перші складні речення. Потім дитина дорослішає та вміє все більше речей робити самостійно, і це – її успіх, закладений природою. А от у більш дорослому віці наша успішність вже залежить від нас самих, від наших мрій та бажання працювати. І важливо, щоб ці мрії були варті тих сил, що ми витрачаємо на їхнє здійснення.

Зараз успішною вважається людина, яка є популярною, гарною на зовнішність, багато мандрує, має гроші, можливості, шанувальників, купу друзів, розваги та активно цим користується, виставляючи на показ у соціальних мережах. Більшість підлітків мріють саме про таку успішність. Покоління моїх батьків вважало показником успішності людини гарне власне житло, автомобіль, міцний шлюб, гарну освіту, стабільну добре оплачувану роботу. Ще раніше у поняття успішності вкладалося якесь відмінне значення. Тобто поняття успіху змінюється в залежності від соціальних умов.

Та як показав досвід людей, яких вважали або вважають успішними, зовнішня успішність не завжди робить їх щасливими. А ще успіх у чомусь

одному – кар’єрі чи творчості – не гарантує успіху в особистому житті. А скільки людей у гонитві за тим, щоб відповідати суспільним стандартам успішності, втрачали свої справжні таланти, бажання та мрії. Скільки творчих людей зрікалися своїх захоплень заради високої зарплати на немилій роботі, скільки людей обрали супутників життя не за внутрішніми відчуттями, а через їхні гроші або високий соціальний статус!

Отже, з усього вищезазначеного може зробити висновок для себе – успішність людини може виміряти лише сама людина. Те, наскільки вона задоволена своїм життям, і є її успіх. Лише сама людина знає, чого вона хоче, що вона для цього зробила й що врешті отримала. Справжня успішність людини – це вміння прислухатися до себе та вміти протистояти чужій думці та моді, коли вони нав’язують помилковий шлях.

Додаток 8. Хлопець (місто)

На мою думку, успіх кожної людини залежить виключино від її власних можливостей, а головне бажання до змін, активних дій, які б сприяли покращенню соціального становища. Нерідко трапляється і так, що людина сама нічого не бажає робити, сподіваючись на миттєвий успіх. А потім дивується, чому усе стоїть на місці. Саме тому необхідно прагнути до самореалізації та прикладати максимум зусиль, аби досягти бажаного.

По-перше, необхідність укупі з наполегливою працею - найкращий стимул, задля здобутку стовідсоткового результату. У деякому сенсі, навіть неважливо, якими засобами він був досягнутий. Як-то кажуть: «Ціль виправдовує засоби». Але, звичайно, у кожного своє бачення стосовно цього.

Яскравим прикладом саме такого розуміння, є головний герой роману Валер’яна Підмогильного «Місто» Степан Радченко. Він, звичайний селянин, приїжджає до великого міста, з метою його підкорення. В якомусь сенсі цього слова йому це вдається. Хоча це й був «шлях через трупи», здобуття

результату, не враховуючи інтереси інших. Можливо, це і правильно, тому що загалом люди звикли бачити лише кінцевий результат, не зазираючи глибше.

По-друге, нічого не зробивши - нічого й не матимеш. Навіть, якщо з самого дитинства людина отримує тільки краще, то, ступаючи у доросле життя, втрачає розуміння контролю над ситуацією. І тоді, без власної мотивації, усі намагання батьків зводяться нанівець. На жаль, тільки в такому разі приходиться справжнє розуміння, але вже занадто пізно.

На думку одразу приходиться стан сучасної молоді. Вона, у своїй більшості, не замислюється над майбутнім, втрачає зв'язок з реальністю. Усе це відбувається з однієї простої причини: відсутність будь-якої цілі і бажання її реалізувати. Звісно, безглуздо було б не вбачати у цьому результати роботи освітянської та політичної системи. Але, що до мене, то я притримуюсь думки, що все завжди тільки в наших руках, варто лише почати діяти.

Отже, можна зробити висновок про те, що справжній успіх мають лише ті, хто прикладає усі можливі зусилля, аби здобути бажане. Тому мені необхідно вже зараз обрати мету, на досягнення якої буде покладено усе життя!

Додаток 9. Хлопець (село)

На моє глибоке переконання, для досягнення успіху людині потрібно наполегливо йти до своєї мети, багато працювати й уміти брати на себе відповідальність.

По-перше, успішними не народжуються, а стають. Наполегливість у втіленні своїх мрій дозволить отримати від життя все, чого ви хочете.

По-друге, коли трапляються невдачі, більшість людей знаходить різні виправдання або звинувачує інших. Якщо ти не навчишся відповідати за свої вчинки й виправляти помилки, то не зможеш досягти успіху.

Стів Джобс є прикладом успішного діяча, який усього досяг самотужки. Він вдало реалізував свою мету у всесвітньо відомій компанії «Apple». Стів переконував, що успіх залежить від наполегливої праці та бажання людини втілювати в життя свої мрії. Джобсу з самого початку не все легко вдавалося: він так і не здобув вищої освіти, на випуск перших комп'ютерів коштів теж не було, тому довелося продати своє майно. І лише наполегливість у досягненні мети згодом перетворила маленьку компанію на величезну корпорацію, тріумф якої завжди буде асоціюватися з харизматичним та багатим Стівом Джобсом.

За приклад з літератури може правити образ Євгена Рафаловича – головного героя повісті Івана Франка «Перехресні стежки». Молодий адвокат, представник освічених людей з народу стає захисником простого люду. Рафалович реалізує власну програму захисту селян, шукає шляхи, щоб вивести народ зі злиднів. Євген відповідальний у своїх учинках, громадські інтереси ставить вище за особисті, він наполегливий у досягненні своєї мети.

Таким чином, одного бажання мало для досягнення мети. Щоб стати успішним, треба наполегливо працювати, бути визначеним у своїх бажаннях і вміти сконцентруватися на важливих моментах на шляху до мрії.

Додаток 10. Хлопець (село)

Успішна людина в сучасному розумінні – це той, хто досяг визнання, популярності, багатства. Деякі з них народилися в заможних родинах та скористалися цією перевагою, а інші – заробили все з нічого своєю працею, талантом та не без допомоги везіння. Зараз стати успішною людиною простіше, адже Інтернет практично кожному охочому дає можливості показати іншим власні здібності, знайти прихильників та впливати на світогляд тисяч людей. Варто лише захотіти та прикласти зусилля.

Отже, для того, аби стати успішною, людині, по-перше, треба цього захотіти. Адже мотивація – це велика рушійна сила. По-друге, треба багато працювати. Щоб заробити визнання та гроші, треба дати людям щось потрібне, корисне, те, що покращить їм життя. Це може бути будь-що – наукове відкриття, прекрасні пісні або захоплюючий фільм, новий рецепт смачної страви чи зручний та модний фасон одягу. По-третє, треба бути досить сміливим, щоб презентувати людям свою ідею, вміти вислухати критику та відстояти свою точку зору. Навіть дуже гарні ідеї та винаходи можуть не дійти до людей, якщо не «подати» їх правильно.

На жаль, ті люди, якими зараз захоплюються мільйони, не завжди справді подарували світові щось корисне. Деякі з них стають авторитетами для інших лише через свій гламурний спосіб життя, який вони виставляють в Інстаграмі, гарну зовнішність, доступ до шикарних речей та розваг, недоступні простим смертним. Вони рекламують нікому по-справжньому не потрібні речі, нав'язують спосіб мислення та стандарти краси. Здається, вони роблять це лише заради грошей.

На мій погляд, справді успішною можна вважати людину, яка досягла визнання в якійсь корисній для інших справі. Для таких не шкода ні грошей, ні любові, ні захоплення. Це видатні вчені, лікарі, вчителі, митці, політики, що стараються для своїх громадян, прості люди, що сумлінно та з радістю виконують будь-яку потрібну суспільству роботу, це батьки, що добре виховують своїх дітей, та взагалі всі, хто прагне гарного життя не лише для себе, а й для інших. І матеріальна винагорода та слава для них – не головне.